

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE
FAKULTA BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ
Katedra soukromoprávních disciplín

**Odras římského práva v občanském zákoníku
(zák. č. 89/2012 Sb.)**

Diplomová práce

Reflection of Roman law in the Civil Code (Act No. 89/2012 Coll.)

VEDOUCÍ PRÁCE

Prof. JUDr. Michal Skřejpek DrSc.

AUTOR PRÁCE

Bc. Matouš Franc

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou práci na téma „Odras římského práva v občanském zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb.)“ jsem zpracoval samostatně a veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, jsou citovány v poznámkách pod čarou a uvedeny v závěrečném seznamu použitých pramenů a literatury.

V dne

Bc. Matouš Franc

Poděkování

Touto cestou bych chtěl poděkovat vedoucímu mé diplomové práce prof. JUDr. Michalovi Skřejpkovi DrSc. za ochotu a poskytování odborných rad při tvorbě práce.

ANOTACE

Tato práce pojednává o vlivu římského práva na formování práva soudobého. Analyzuje systém soukromého práva starověkého Říma a popisuje specifika a principy fungování jednotlivých právních oblastí, se zaměřením na práva a povinnosti, vyplývající z jednotlivých institucí. Následně práce zkoumá reflexi římského práva do současného českého právního systému, upraveného zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v němž vyhledává římskoprávní stopy. Komparuje vybrané aspekty uvedených právních řádů a upozorňuje na podstatné shody a odlišnosti mezi nimi. Výstupem je konstatování míry romanizace soukromého práva, obsaženého občanským zákoníkem.

KLÍČOVÁ SLOVA

komparace * kontrakty * občanský zákoník * obligace * právo vlastnické * římské právo * věc * věcné právo * závazkové právo

ANNOTATION

This work discusses the influence of Roman law on the formation of contemporary law. It analyzes the private law system of ancient Rome and describes the specifics and principles of the functioning of individual legal areas, with a focus on the rights and obligations arising from individual institutions. Subsequently, the thesis examines the reflection of Roman law in the current Czech legal system, modified by Act No. 89/2012 Coll., the Civil Code, in which it looks for traces of Roman law. It compares selected aspects of the mentioned legal systems and draws attention to the essential similarities and differences between them. The output is the ascertainment of the degree of romanization of private law contained in the Civil Code.

KEYWORDS

civil code * comparison * contracts * law of obligations * obligations * property law * real law * Roman law * thing

Obsah

ÚVOD.....	7
1. VĚCNÉ PRÁVO	9
1.1 ŘÍMSKÁ PRÁVA VĚCNÁ.....	9
1.1.1 Právní pojetí věci.....	9
1.1.2 Dělení věcí	10
1.1.3 Právo vlastnické	13
1.1.4 Věcná práva k věci cizí.....	14
1.2 VĚCNÁ PRÁVA V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU	17
1.2.1 Pojem věc.....	17
1.2.2 Dělení věcí	17
1.2.3 Právo vlastnické	18
1.2.4 Věcná práva k věci cizí.....	18
2. ZÁVAZKOVÉ PRÁVO	24
2.1 ŘÍMSKÉ PRÁVO OBLIGAČNÍ	25
2.1.1 Pojem obligace	25
2.1.2 Dělení obligací.....	26
2.1.3 Obligace z kontraktu.....	29
2.1.4 Obligace z deliktu	41
2.1.5 Obligace z jiných právních důvodů.....	47
2.2 ZÁVAZKOVÉ PRÁVO V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU	50
2.2.1 Závazky z právních jednání	50
2.2.2 Závazky z deliktů.....	57
2.2.3 Závazky z jiných právních skutečností	58
ZÁVĚR	60
Seznam použitých zdrojů	62

Seznam použitých zkratek:

Dig.	– <i>Digesta</i>
Gai.	– <i>Gaius</i> – Gaiova učebnice práva ve čtyřech knihách
Inst.	– <i>Iustiniani Institutiones</i> , Justiniánské Instituce
občanský zákoník; OZ	–zákon č.89/2012Sb., občanský zákoník
ŘP	– římské právo
OZ 1950	– zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	– zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

ÚVOD

S počátkem účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je v českém právním řádě spojena významná rekodifikace soukromého práva. To se jím oprostilo od koncepčních změn, jimiž ovlivnily tradiční instituty soukromého práva totalitní přístupy, a navázalo na přerušenu kontinuitu vývoje soukromého práva v českých zemích, vycházející z práva římského, jež je konvenční vůči evropské kontinentální právní kultuře. Přiblížením se k římskému právu přitom občanský zákoník výrazně zvýšil jeho důležitost, a staví z něj základní pilíř pro pochopení práva.

Pro účely této práce, jež se zabývá hledáním římskoprávních stop v občanském zákoníku, je tedy stěžejní nejprve pochopit systém fungování soukromoprávních vztahů v římské společnosti, jak jsou popsány v nemálu římskoprávních pojednáních, která se dochovala do dnešních dní. Přitom je však nutné si uvědomit, že se římské právo formovalo více než 3 tisíce let a jeho jednotlivé etapy vývoje se mohou značně lišit. Tato práce však pracuje zejména s jeho finální kodifikací z první poloviny šestého století – *Corpus iuris civilis*, zejména s jeho dvěma částmi – Digesty a Justiniánskými Institucemi, podpořenými předchozími Institucemi Gaiovými, neboť tyto jsou dostupné i v českých překladech. Protože však k římskému právu neodmyslitelně patří latina, ani tato práce ji nebude prosta, a to především v názvosloví.

Z hlediska rozsahu práce je obtížné hodnotit římskoprávní vliv na každou oblast soukromého práva, o níž občanský zákoník pojednává. Přestože si tato práce klade za cíl hodnotit míru romanizace občanskoprávního kodexu jako celku, zabývá se pouze dvěma soukromoprávními oblastmi, a to sice právem věcným a závazkovým. Vynechána je celé rodinné právo, které je římským právem ovlivněno naprosto minimálně, leda snad v institutech poručenství a opatrovnictví.

Pro snazší orientaci v textu je práce strukturována na dvě velké kapitoly, zabývající se jednotlivými oblastmi majetkových práv. V nich je čtenář nejprve seznámen s římskoprávním pohledem na danou problematiku, obsahujícím definice základních pojmů, systematické zařazení, členění a právní ochranu

jednotlivých institucí. Následuje komparace se soudobou právní úpravou, ve které je detekován římskoprávní odkaz, otisknutý v právních konstruktech současného občanského zákoníku.

Závěrečná třetí kapitola srovnává základní ideová východiska obou právních řádů a jejím dílčím úkolem je také potvrzení či naopak vyvrácení hypotézy, že římské právo nemusí být jen předmětem právně historického bádání, ale má co nabídnout i současné jurisprudenci, případně i aplikační praxi.

1. VĚCNÉ PRÁVO

Věcnými právy jsou ta, která zajišťují přímé právní panství osoby nad věcí. Na rozdíl od práv závazkových mají rozsah *erga omnes* (vůči všem), a jedná se tedy o absolutní majetková práva. Je pro ně charakteristická relativní kogentnost úpravy, mající za následek neplatnost v případě odchýlení se od ní. Věcná práva obsahují pouze negativní vymezení povinností ostatních, zejména povinnost něco nekonat (strpět, opomenout).¹

1.1 ŘÍMSKÁ PRÁVA VĚCNÁ

Pojem věcná práva není výtvozem klasických římských právníků, ale začal být používán až v době recepce římského práva. Přesto však bylo věcné právo rozlišováno od práva obligačního, a to zejména podobou příslušných žalob, jimiž bylo možné práva vymáhat. Společným znakem všech věcných práv byla skutečnost, že byla chráněna na základě věcných žalob (*actiones in rem*), orientovaných přímo na věc, kterými mohla být vymáhána moc nad věcí.²

Tato moc přitom mohla být buď úplná, nebo částečná. V případě úplné moci hovoříme o takzvaném panství nad věcí, které je příznačné pro právo vlastnické (*dominium*). Částečná moc nad věcí je oproti tomu orientována jen na určitý obsah (např. přecházet přes pozemek, brát z pozemku vodu atd.) a poskytují ji práva k věcem cizím (*iura in re aliena*), která jsou rovněž součástí věcných práv a řadíme mezi ně služebnosti, zástavní právo a instituty *superficies* a *emphyteusis*.

1.1.1 Právní pojetí věci

V římských právních textech, na rozdíl od těch soudobých, nenalezneme definici pojmu věc, a musíme ji dovozovat ze souvislostí, vyplývajících z jednotlivých ustanovení, zabývajících se obecným výkladem o věcech obchodovatelných a neobchodovatelných a výčtem některých kategorií věcí.

¹ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1.* 4. vydání. Praha: ASPI, 2005, str. 309-313.

² VESELÁ, Renata, a kol., *Římské právo pro bakaláře.* 1. vydání. Praha: Masarykova univerzita, 2009, str. 89-90.

Z nich dovozujeme, že věci v římskoprávním smyslu byl prostorově omezený hmotný celek, který má samostatnou existenci.³ Mohlo přitom jít nejen o celek neživý, ale i živý. Tím byla jak zvířata (*animalia*), tak i někteří lidé, konkrétně ti, jimž náležel status osob nesvobodných a byli tak pro absenci právní způsobilosti chápáni jako objekt právních vztahů – otroci (*servi*).⁴

1.1.2 Dělení věcí

Pro pochopení římskoprávního nazírání na věcná práva je důležité popsat jejich rozdělení. Jestliže se totiž římsští právníci příliš nezabývali teoretizováním nad abstraktním pojmem věc, tak o to více se zaměřili na rozdělení věcí. Jako základní dělení uvádějí rozdělení na věci, které mohou být a které nemohou být předmětem soukromých práv.⁵ Z právního obchodu byly vyloučeny věci práva božského, jimiž byly věci posvátné (*res sacrae*⁶), věci svaté (*res sanctae*⁷) a věci zasvěcené (*res religiosae*⁸).⁹ S věcmi vyloučenými z právního obchodu (*res extra commercium*) nebylo možné uzavřít kupní smlouvu¹⁰ a vyloučena byla i veškerá další právní jednání mezi soukromými osobami.¹¹

³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 83; HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva*. 3. rozšíř. vyd. Praha: nakladatelství neuvedeno, 1903, str. 321.

⁴ STARÁ, I. Právní postavení otroka a gladiátora ve starém Římě. *Časopis Všechno* [online], Praha: Spolek českých právníků Všechno, vydáno 30. října 2011 [cit. 25. 09. 2022], Dostupné z: <http://casopis.vsechno.cz/2011/10/pravni-postaveni-gladiatora-a-otroka-ve-starem-rime/>; Gai. II. 14a Není-li uvedeno jinak, pocházejí veškeré citace z tohoto zákona z publikace GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

⁵ Gai. II. 2

⁶ = Věci kultové, věci určené k náboženským a posvátným úkonům (chrámy modlitebny, různé posvátné nářadí aj.). Gai. II. 8; KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 85.

⁷ Věci nepatřící bohům, ale stojící pod jejich ochranou (městské hradby, brány aj.). SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 98.

⁸ Pozemky, kde leží pohřbení lidé, a to bez ohledu na to, zda za živa svobodní nebo otroci. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 85.

⁹ Gai. II. 3

¹⁰ „Kupní smlouva nevnikne, jsou-li jejím předmětem věci, které jsou vyloučeny z obchodu, ať již na základě jejich povahy, nebo práva národů nebo obyčejů obce.“ Paulus Dig. 18, 1, 34, 1. Není-li uvedeno jinak, pocházejí veškeré citace z tohoto zákona pocházejí z publikací *Digesta, neboli, Pandekty*: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = *Digesta, seu, Pandectae: fragmenta selecta*. Přeložil Peter BLAHO, přeložila Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-3078-6; *Digesta, neboli, Pandekty*:

I mezi věcmi práva lidského pak byly takové, které byly vyloučené z právního obchodu. Těmi byly věci všem lidem společné a veřejné, jež nebyly ničím majetkem, nýbrž patřili pospolitosti samé a byly určeny k užívání všem lidem.¹²

Obchodovatelné věci, jimiž byly všechny ostatní, mimo výše vymezené kategorie, pak byly děleny do mnoha kategorií. Některá dělení přitom byla čistě formální a jiná měla významné právní důsledky. V následující části se zaměřím na ta nejrelevantnější:

Věci mancipační a nemancipační

Toto dělení bylo čistě právní a jeho význam spočíval ve formální úpravě převodu věcí mancipačních (*res Mancipi*), jimiž byly věci základního hospodářského významu pro zemědělskou usedlost staré římské rodiny. Tyto byly taxativně určeny a jednalo se o pozemky na italské půdě, otroky, hospodářská zvířata užívaná k tahu nebo nošení nákladů a pozemkové služebnosti.¹³ Takovéto věci se předávaly přísně formální až rituální formou, jež byla nazývána mancipací¹⁴ nebo injurecesí¹⁵. Věci nemancipační (*res nec Mancipi*) byly všechny ostatní věci.¹⁶

svazek II, kniha XVI-XXXV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8.

¹¹ SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 21.

¹² Např. vzduch, proudící voda, moře a mořský břeh a dále cesty náměstí, divadla a jiné. Gai. II. 10; Gai. II. 11; Rebro, K., Blaho, P. – *Římské právo*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1991. s. 196 -197

¹³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 88.

¹⁴ *Mancipatio* - právním jednáním, spočívajícím v převedení věci do vlastnictví druhého, při němž museli být vždy přítomni převodce, nabyvatel, minimálně 5 svědků a vážný (*libripens*), držící bronzové váhy. Dále musel být minimálně symbolicky přítomen předmět převodu, nad nímž došlo k pronesení stanovených slavnostních slov a k provedení symbolických úkonů nabyvatelem. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 112.

¹⁵ *In iure cessio* – převod vlastnického práva spočívající ve fingovaném procesu, kdy nabyvatel ukazuje hůlkou (*festuca*) na předmětpřevodu a pronese žalobní formuli, zcizitel na dotaz magistráta mlčí, a ten pak vynese rozsudek ve prospěch nabyvatele. Tamtéž, str. 113.

¹⁶ URFUS, V. - *Obecné dějiny státu a práva – Římské právo soukromé*. Brno: rektorát UJEP Brno, 1979. str. 29.

Věci movité a nemovité

Věcmi movitými (*res mobiles*) byly rozuměny takové, které je možné přemístit bez porušení jejich podstaty, na rozdíl od věcí nemovitých (*res immobiles*), které jsou napevno spojené se zemským povrchem.¹⁷ Za součást pozemku, a tedy rovněž za věc nemovitou, přitom byly považovány i všechny movitosti, které jsou s pozemkem trvale spojeny.¹⁸ Věci movité přitom byly, až na pozemky v provinciích, zároveň věcmi, vyžadujícími pro svůj převod mancipaci (viz výše).

Věci zastupitelné a nezastupitelné¹⁹

Věci nezastupitelné (*res non fungibiles*) byly věci originální (např. umělecké dílo), naproti tomu za věci zastupitelné (*res fungibiles*) byly označovány ty, které měly stejné vlastnosti, a různé exempláře bylo možné zaměnit za jiné téhož druhu.²⁰ Toto dělení bylo důležité především pro právo obligační.

Věci zužitelné a nezužitelné

Toto dělení záleželo na tom, zda užívání věci podmiňovalo její změnu, či nikoliv. Věci zužitelné (*res quae usu consumuntur*) byly ty, které se jejich používáním změní či zničí a jejich povaha po použití nezůstávala stejná. Takové pak, na rozdíl od věcí nezužitelných (*res quae usu non consumuntur*), nemohli být objektem některých smluv, zejména takových, kterými si zajišťují práva užívací.²¹

Věci dělitelné a nedělitelné

Rozdíl mezi věcmi dělitelnými a nedělitelnými spočíval ve schopnosti věci, ponechat si i po jejím rozdělení nezměněnou podstatu a stát se samostatnými

¹⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 100.

¹⁸ Např. budovy, či stromy a rostliny na pozemku rostoucí. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 86.

¹⁹ Někdy též věci speciální a věci genericky určené.

²⁰ VÁŽNÝ, J. - *Vlastnictví a práva věcná, Soustava práva římského, 2. díl*, Brno: Československý akademický spolek Právník v Brně. 1937. str. 13; SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 52; Srov. Dig. 12, 1, 2, 1 - Paulus.

²¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 87.

předměty se stejnými vlastnostmi.²² Tento rozdíl byl určujícím v situacích, kdy měla věc připadnout několika vlastníkům. Zatímco v případě nedělitelné věci vznikal spoluvlastnický vztah, z věci dělitelné nabýval každý příslušný díl jejím rozdělením vzniklý.²³

1.1.3 Právo vlastnické

Římské právo definovalo právo vlastnické jako všeobecné přímé a výlučné právní panství nad věcí, jehož předmětem byly věci hmotné. Rys všeobecnosti se projevoval tím, že vlastník mohl s věcí libovolně nakládat, ať se již jednalo o užívání (*ius utendi*), požívání jejích plodů (*ius fruendi*), držení věci (*ius possidendi*), nakládání s ní (*ius disponendi*), změnu její podstaty či dokonce její zničení (*ius abutendi*).²⁴ Přímost a výlučnost tohoto panství spočívala v tom, že právo náleželo pouze vlastníkově věci a ten k jeho uplatnění nepotřeboval ničí pomoc či prostřednictví.

Toto teoretické vymezení však nelze chápat absolutně. Římští právníci počítali s tím, že vlastník může být omezen, a to buď dalším vlastníkem, nebo oprávněními, která má k věci jiná osoba – typicky vlastník sousedního pozemku. Taková omezení se týkala například zabránění vnikání prachu, kouře či zápachu v nepřiměřené míře na sousedův pozemek, či zákazu změny přirozeného toku dešťové vody, jež by způsobila škodu vlastníkově sousedního pozemku.²⁵ Takováto omezení nicméně nejsou považována za pojmový znak vlastnického práva a nedochází jimi k narušování jeho podstaty jakožto všeobecného a výlučného právního panství.²⁶

²² Kincl, J., Urfus, V. - *Římské právo*. Praha: nakladatelství Panorama, 1990. str. 119.

²³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 87 - 88.

²⁴ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 153. Pojmové označení vlastnické právo však vzniká až na určitém stupni civilizačního vývoje. KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2004. ISBN 80-86432-83-1. str. 15.

²⁵ Srov. Dig. 8, 5, 8, 5; Dig. 39, 3, 1

²⁶ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva*. 3. rozšíř. vyd. Praha: nakladatelství neuvedeno, 1903, str. 340.

1.1.4 Věcná práva k věci cizí

Termín věcná práva k věci cizí (*iura in re alinea*) má původ až ve středověkých římskoprávních školách a klasickými ani justiniánskými právníky používán nebyl. Ti pracovali pouze s termínem služebnosti (*servitutes*), který však zahrnoval jen služebnosti původní, tedy pozemkové a osobní.²⁷ Až posléze se ustálilo užití pojmu věcná práva k věci cizí, zahrnujícího vedle služebností i zástavní právo a práva *superficies*²⁸ a *emphyteusis*^{29,30} Přesto již dříve tuto množinu práv spojoval společný prvek, jímž byl prostředek jejich ochrany – věcné žaloby (*actiones in rem*).³¹

V případě věcných práv k věci cizí byl žalobcem subjekt rozdílný od vlastníka věci, jemuž však náleželo právo vymezeným způsobem na věc působit. Z věcných práv k věci cizí tedy plynulo omezené a přesně formulované právní panství, které do jisté míry omezovalo všeobecné panství vlastníkové, a to v rozsahu oprávnění subjektu věcného práva k věci cizí.³² Jakmile ovšem toto omezení zaniklo, vlastnické právo bylo opět rozšířeno do své původní neomezené podoby.³³

1.1.4.1 Služebnosti

Nejrozsáhlejším institutem práv k věci cizí v římském právu byly služebnosti (*servitutes*). Jejich podstata spočívala v oprávnění užívat či někdy také požívat

²⁷ ŠEJDL, J. Služebnosti a jejich (ne)proměny. In Dny práva-2010-Days of Law [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2010 [cit. 23. 9. 2022]. str. 3. Dostupné z: [http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Sejdl_Jan_\(4565\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Sejdl_Jan_(4565).pdf)

²⁸ Věcné právo, na jehož základě osoba odlišné od vlastníka mohla postavit a vlastnit budovu, aniž by byla vlastníkem pozemku, na němž je postavena. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 134. Dnešní obdobou je právo stavby. Viz OZ, § 1240–1256.

²⁹ Věcné právo *sui generis*, spočívající v braní užitků z cizí věci, které opravňovalo k užívání pozemku stejným způsobem jako vlastník. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 135.

³⁰ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 190.

³¹ VESELÁ, Renata, a kol., *Římské právo pro bakaláře*. 1 vydání. Praha: Masarykova univerzita, 2009, str. 89-90. Viz kap. 1.1 této práce.

³² SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 243.

³³ Hovoříme o tzv. elasticitě vlastnického práva. Viz KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, str. 155.

cizí věc, kdy vlastník této věci byl povinen strpět z toho plynoucí omezení.³⁴ Klasické období římského práva znalo ty, jež byly spjaty s vlastnictvím určitého pozemku, bez kterého nemohli vzniknout.³⁵ Tyto byly nazývány jako služebnosti pozemkové (*servitutes praediorum*) a byly relativně trvalého charakteru, neboť byly vázány na konkrétní pozemek, se kterým zůstávaly spjaty i v případě změny jeho vlastníka.³⁶ Později byly justiniánskými kodifikacemi přibrány služebnosti osobní (*servitutes personarum*), spjaté s konkrétní osobou, jejíž smrt měla za následek zánik takové služebnosti.³⁷

Obecně pro služebnosti platilo, že oprávněným subjektem ze služebnosti nemohl být vlastník věci, neboť platila zásada *Nulli enim res sua servit* – nikomu neslouží jeho vlastní věc.³⁸ Dále pak služebnosti až na výjimky nemohly záležet v konání, ale pro vlastníka věci z nich naopak plynula povinnost něco nekonat, nebo strpět.³⁹

1.1.4.2 Superficies a emphyteusis

Dalším z řady věcných práv k věci cizí, které znalo římské právo, byl institut nazývaný jako *superficies*, neboli právo stavby. To dávalo možnost osobě odlišné od vlastníka postavit a vlastnit budovu, aniž by byla vlastníkem pozemku, na němž je postavena.⁴⁰ Šlo tedy o jakési právně zakotvené obcházení římskoprávní zásady „*superficies solo cedit*“, stanovící, že povrch ustupuje půdě,

³⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, s. 459.

³⁵ Inst. 2, 2. Není-li uvedeno jinak, pochází veškeré citace z tohoto zákona z publikace KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. Praha: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-1749-7.

³⁶ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 244.

³⁷ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994, str. 252; Srov. OZ, § 1302/1 – osobní služebnost nezanikne, bylo-li stanoveno, že se vztahuje také na dědice.

³⁸ Dig. 8, 2, 26; Oproti tomu nový občanský zákoník výslovně připouští, že vlastník věci zatížené služebností může mít současně postavení oprávněného i povinného. OZ, § 1257/2.

³⁹ Výjimku tvořila služebnost „*servitus oneris ferendi* – právo vlastníka panujícího pozemku opřít svou stavbu o zeď nebo sloup vlastníka služebného pozemku, který byl povinen udržovat svou stavbu v řádném pořádku. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 131.

⁴⁰ Tamtéž, str. 134.

a tedy veškeré stavby či rostliny pevně spojené s pozemkem jsou jeho součástí.⁴¹

Emphyteusis bylo věcným právem spočívajícím v braní užitků z cizí věci, konkrétně z pozemku, který mohl subjekt tohoto práva užívat stejným způsobem, jako vlastník.⁴²

⁴¹ Gai. II. 73; BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994, str. 262

⁴² SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 135.

1.2 VĚCNÁ PRÁVA V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

1.2.1 Pojem věc

V občanském zákoníku je pojem věc v právním smyslu přímo definována, a to jako *vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*.⁴³ Tato definice zahrnuje všechny hmotné i nehmotné objekty za předpokladu, že jsou ovladatelné, člověku užitečné, a tedy i hodnotné. Z tohoto důvodu nelze považovat za věc v právním smyslu vesmírná tělesa nebo lidské vůli nepodrobené přírodní síly.⁴⁴ Za věc též nelze označit lidské tělo, ani jeho část, byť oddělenou od těla⁴⁵, což se shoduje s právem římským, kde se však toto pravidlo neuplatňovalo na otrocky, kteří byli za věc považováni až do doby jejich smrti.⁴⁶ Na rozdíl od práva římského, soudobé právo za věc nepovažuje ani zvířata, jakožto smysli nadané živé tvory.⁴⁷

1.2.2 Dělení věcí

V moderní civilistice jsou věci formálně děleny na movité a nemovité, zastupitelné a nezastupitelné a zužitelné a nezužitelné.⁴⁸ Je zde tedy reflektováno tradiční římskoprávní dělení věcí. Dále v občanském zákoníku nalezneme dělení na věci hmotné a nehmotné. Toto dělení také nebylo římskému právu neznámé, jeho soudobý odraz však není zcela identický. Zatímco římscí právníci za hmotné označovali ty věci, kterých bylo možné se dotknout, občanský zákoník vidí jejich podstatu v tom, že se jedná o ovladatelnou část vnějšího světa, která má povahu samostatného předmětu, přičemž se může jednat i o lidské vůli podrobené přírodní síly, jakými jsou například plyny, které římskoprávní definice za hmotné nepovažuje.⁴⁹ Výrazný římskoprávní vliv lze nalézt v definici věcí nehmotných, kterými byla v římském

⁴³ OZ, § 489.

⁴⁴ JANEČKOVÁ, E. – HORÁLEK, V. – ELIÁŠ, K. *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde, 2012, str. 170-171.

⁴⁵ OZ, § 493.

⁴⁶ Viz kap. 1.1.1 této práce – římské právní pojetí věci.

⁴⁷ OZ, § 494; V římském právu měla zvláštní postavení jen některá zvířata, která byla řazena mezi věci mancipační. Viz kap. 1.1.2 této práce – dělení věcí: věci mancipační a nemancipační.

⁴⁸ OZ, § 498–500

⁴⁹ Gai. II. 13; OZ, § 496/1, § 497

právu rozuměna výlučně práva, která mohla být předmětem právních jednání a jejichž prostřednictvím šlo nabýt hmotný užitek, a nyní jsou tak označována práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty. Soudobé právo přitom však mezi věci nehmotné řadí i práva k nehmotným statkům a práva autorská, se kterými římské právo vůbec nepočítalo.⁵⁰

1.2.3 Právo vlastnické

Současné pojetí vlastnictví se liší tím, že zatímco římscí právníci za předmět vlastnického práva považovali pouze věci hmotné⁵¹, občanský zákoník výslovně stanovuje, že lze vlastnit všechny hmotné i nehmotné věci.⁵² Obsahově se však soudobé vlastnické právo shoduje s římskoprávními zásadami a umožňuje vlastníkovi věci věc jak užívat, tak i požívat její plody, držet ji, libovolně s ní nakládat v mezích právního řádu a v případě potřeby změnit její podstatu nebo ji dokonce zničit, přičemž toto oprávnění musí být všemi ostatními respektováno.⁵³

Co se týče omezování vlastnického práva v soukromém zájmu, tak to občanský zákoník přejímá bez větších zásahů z práva římského, navíc však suverenitu vlastnického práva narušuje možností vyvlastnění ve veřejném zájmu⁵⁴, což je římskému právu cizí.⁵⁵

1.2.4 Věcná práva k věci cizí

Vedle vlastnictví, se kterým se též někdy setkáváme pod pojmem věcná práva k věci vlastní, operuje občanský zákoník s termínem věcná práva k věci cizí. Mezi ně po vzoru římského práva patří pozemkové a osobní služebnosti, které občanský zákoník souhrnně nazývá jako věcná břemena. Vedle služebností jsou mezi věcná břemena řazena ještě reálná břemena, která, na rozdíl od služebností, zavazují ke konání, a nikoliv pouze k nekonání a strpění.

⁵⁰ Gai. II. 14; OZ, § 496/2; SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 33.

⁵¹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994, str. 97.

⁵² OZ, § 1011.

⁵³ OZ, § 1012.

⁵⁴ OZ, § 1037-1039

⁵⁵ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 192.

Tento institut však římské právo neznalo, neboť byl v rozporu s římskoprávní zásadou „*Servitus in faciendo consistere nequit*“, stanovující nemožnost služebnosti záležet v konání.⁵⁶

Dále mezi věcná práva k věci cizí patří právo stavby, tedy obdoba římskoprávní instituce *superficies*. Mimo to sem občanský zákoník řadí i právo zástavní, jehož kategorizace je sporná a klasičtí římsští právníci na něj nazíraly jako na konsenzuální obligaci.⁵⁷ Jeho zařazením mezi věcná práva k věci cizí tvůrci občanského zákoníku zdůraznili sílu vazby mezi zástavním věřitelem a zastavenou věcí.⁵⁸

Závěrem občanský zákoník pojednává o právu zadržovacím, které opravňuje osobu mající povinnost vydat cizí movitou věc, kterou má na základě řádného důvodu u sebe, aby ji zadržela za účelem zajištění splatného dluhu osoby, jíž by jinak měla věc vydat.⁵⁹ Zadržovací právo sice v římskoprávním výčtu práv k věci cizí chybí, avšak jako forma svépomocného vymáhání práv vůči jiné osobě nebylo římskému právu neznámé.⁶⁰

1.2.4.1 Věcná břemena

Jak již bylo avizováno, pod pojmem věcná břemena se v občanském zákoníku skrývá výčet pozemkových a osobních služebností. Ten však není taxativně vymezený a pouze demonstrativně uvádí několik typických služebností, neboť jejich kompletní obsáhnutí není z důvodu variability nejrůznějších oprávnění a jejich rozsahů prakticky možné.⁶¹

Pozemkové služebnosti

Pozemkovými služebnostmi jsou zatěžovány služebné pozemky ve prospěch pozemku panujícího. Tyto pozemky pak musí být v takové vzájemné poloze, aby

⁵⁶ SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 262.

⁵⁷ Viz kap. 2.1.3.4 této práce.

⁵⁸ SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 263.

⁵⁹ OZ, § 1395, § 1396

⁶⁰ Např. mohl vypůjčitel zadržet u sebe vypůjčenou věc pro zajištění splnění svých pohledávek. Tamtéž, str. 303.

⁶¹ ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2, str. 829.

služebnost byla panujícím pozemku prospěšná.⁶² Zatímco římstí právníci pozemkové služebnosti ještě dělili podle okruhu úpravy na polní (*servitutes rusticorum praediorum*) a domovní (*servitutes urbanorum praediorum*), současný občanskoprávní kodex od tohoto dělení z důvodu bezvýznamnosti upustil.⁶³ Stejně jako v římskoprávních kodifikacích, však v občanském zákoníku nalezneme demonstrativní výčet nejnepřítěžnějších pozemkových služebností.

Pro účely této diplomové práce jsou z výčtu jednotlivých služebností důležité ty, jež mají své kořeny v římském právu, a není tedy podstatné zabývat se například služebností inženýrské sítě. Hned v následujícím paragrafu 1269 však občanský zákoník uvádí římskému právu dobře známou služebnost opory cizí stavby (*servitus oneris ferendi*), jejíž podstata spočívá v povinnosti vlastníka služebné nemovitosti nést tíži cizí stavby a rovněž z ní vyplývá i pro římské právo tolik výjimečná povinnost, a to sice o takovou nosnou zeď pečovat.⁶⁴

Dalšími pozemkovými služebnostmi, přenesenými do současné právní reality z práva římského, jsou ty, zabývající se nakládáním s vodou. Služebnost okapu udílí právo volně (*servitus stillicidii*) nebo ve žlabu (*servitus fluminis recipiendi*) svádět dešťovou vodu ze střechy na nemovitost zatíženou služebností.⁶⁵ Opačně směřuje tok vody v případě služebnosti svodu dešťové vody (*servitus stillicidii recipiendi*), jež zakládá právo na odvod vody ze služebného pozemku na pozemek panující.⁶⁶ Dalším je právo na vodu, které může spočívat jak v oprávnění svodu vody ze služebného na panující pozemek (*servitus aquaeductus*), tak opačně v právu čerpat vodu na cizím pozemku včetně oprávnění vstupu na cizí pozemek za tímto účelem (*servitus aquaehaustus*).

V ustanoveních § 1274–1276 upravuje občanský zákoník služebnosti stezky, průhonu a cesty, tedy ekvivalent k římskoprávním služebnostem cestním

⁶² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, str. 462.

⁶³ Dig. 8, 1, 1; viz SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 130–132; ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2, str. 824.

⁶⁴ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994, str. 254; OZ, § 1269.

⁶⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, str. 468; OZ, § 1270.

⁶⁶ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994, str. 254; OZ, § 1271.

(*servitusiter, actus, via*).⁶⁷ Účelem těchto služebností je oprávnění spočívající v průchodu přes cizí pozemek. Služebnost stezky zakládá oprávněné osobě právo přecházet přes služebný pozemek, nemůže však přes něj přejíždět, jak tomu bylo v právu římském, ve kterém mohl být průchod přes cizí pozemek realizován jak prostřednictvím lidské chůze, tak jízdou na koni.⁶⁸ Služebnost průhonu totožně s římskoprávní úpravou dovoluje přes služebný pozemek hnát zvířata, přičemž její součástí je i oprávnění jezdit přes tento pozemek vozem. Občanský zákoník toto právo pro současnou pestrost dopravních prostředků upřesňuje, kdy jízda je povolena pouze jinými vozidly než motorovými.⁶⁹ Oprávnění k užití všech dopravních prostředků zahrnuje služebnost cesty. Současně v sobě však toto právo nezahrnuje právo průhonu, v čemž nacházíme zúžení oproti římskoprávnímu ekvivalentu této služebnosti, který v sobě kompletoval právo průchodu, průjezdu i průhonu.⁷⁰

Poslední pozemkovou služebností, kterou občanský zákoník výslovně upravuje, a zároveň má také původ v římském právu, je právo pastvy (*servitus pascendi*). Tato služebnost ukládá povinnost vlastníkovu strpět na svém pozemku přítomnost pasoucích se cizích zvířat, patřících jinému subjektu.⁷¹

Osobní služebnosti

Osobní služebnosti (*servitutes personarum*) jsou zřizovány ve spojení s konkrétním subjektem za účelem poskytnout mu právo užívat nebo požívat cizí věc.⁷² Jsou tedy vázány na konkrétní osobu a stejně jako v římském právu je vyloučeno jejich převádění na jiné subjekty či dědění.⁷³ Občanský zákoník však stanovuje výjimku na služebnosti rozšířené i na dědice, které je možné po smrti oprávněné fyzické osoby převést na dědice první třídy, což bylo pro Římany nemožné.⁷⁴

⁶⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, str. 465.

⁶⁸ Tamtéž; Dig. 8, 3, 12; OZ, § 1274/2.

⁶⁹ OZ, § 1275/1.

⁷⁰ Dig. 8.3.1 OZ; § 1782–1282

⁷¹ Dig. 8.3.3;

⁷² SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 249.

⁷³ OZ, § 1265/2; srov. HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, s. 470.

⁷⁴ OZ, § 1302/1.

Z osobních služebností občanský zákoník výslovně upravuje právo užívací, právo požívací a služebnost bytu. Práva užívací a požívací vycházejí z původních římskoprávních institucí *usus* a *ususfructus* a služebnost bytu se vyvinula z institutu romanistickou literaturou označovaného termínem *habitatio*, který byl spolu s osobní služebností, opravňující užívat cizího otroka nebo zvíře (*operae*), zaveden císařem Justiniánem.⁷⁵

Užívací právo (*usus*) opravňuje uživatele pro jeho vlastní potřebu či pro potřebu jeho domácnosti užívat cizí věc, kterou může být na rozdíl od pozemkových služebností i věc movitá a dokonce i zužitelná.⁷⁶ Soudobé pojetí tohoto práva uživatele neopravňuje brát z předmětu užívacího práva plody, což je ekvivalentem původního římskoprávního holého užívání (*nudus usus*).⁷⁷ Římští právníci však brzy začali v různě omezené míře přisuzovat uživateli i právo na plody a tenčili tak hranici mezi *usem* a *usufructem*.⁷⁸

Poživací právo (*usufructus*) se od užívacího práva odlišuje tím, že dává požívateli právo věc nejen užívat, ale také požívat z ní vzešlé plody a užitky.⁷⁹ Při výkonu svého práva přitom musí usufruktář o věc náležitě pečovat a je povinen s ní nakládat tak, aby nedošlo ke změně její podstaty.

Poslední osobnostní služebností, jíž se občanský zákoník stručně zabývá, je služebnost bytu, pomocí níž lze poskytnout určité osobě oprávnění užívat byt na úkor jeho vlastníka.

1.2.4.2 Právo stavby

S příchodem současného občanského zákoníku se do našeho systému soukromého práva navrátila římskoprávní zásada „*superficies solo cedit*“, podle

⁷⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, str. 121; SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 250.

⁷⁶ OZ, § 1283, § 1294; SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 238.

⁷⁷ Dig. 7.8.1.1

⁷⁸ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 196–197.

⁷⁹ Tamtéž, str. 195; Inst. 2.4; OZ, § 1285.

níž povrch ustupuje půdě.⁸⁰ V souladu s ní občanský zákoník znovuzavádí právo stavby, které popisuje analogicky s římským právem jako *právo osoby rozdílné od vlastníka pozemku mít na povrchu nebo pod povrchem konkrétního pozemku stavbu, aniž by záleželo na tom, zda tato stavba již byla zřízena*.⁸¹ Spojení s pozemkem přitom zdůrazňuje tím, že právu stavby přiznává status věci movité, což bylo pro římské právníky nemyslitelné.⁸² Další rozdíl oproti římskoprávnímu vzoru nacházíme v současné nemožnosti sjednání práva stavby na dobu neurčitou. Sjednáno může být maximálně na dobu 99 let, kdy tuto lhůtu je však možno po jejím uplynutí za stanovených podmínek prodloužit.⁸³ Zároveň z věty první § 1247 OZ, „*Bylo-li právo stavby zřízeno za úplatu...*“, lze usuzovat, že soudobé právo stavby je možné zřídit i bezúplatně, což odporuje římskoprávnímu pojmovému znaku práva stavby, vyžadujícímu to, aby zakládací smlouva obsahovala také ujednání o pravidelné roční platbě – *solarium*.⁸⁴

⁸⁰ *Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení s výjimkou staveb dočasných, včetně toho, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech. OZ, § 506; Součástí pozemku je rostlinstvo na něm vzešlé. OZ, § 507.*

⁸¹ OZ, § 1240/1.

⁸² OZ, § 1242; srov. kap. 1.1.2 této práce.

⁸³ OZ, § 1244; SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 204.

⁸⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, s. 278.

2. ZÁVAZKOVÉ PRÁVO

Předmětem závazkového neboli obligačního práva jsou směnné a obchodní vztahy. Zabývá se pohybem a změnou v hospodářském životě a na rozdíl od statického práva věcného, se jedná o právo ve své podstatě dynamické, a proto lépe vyhovující obchodním vztahům, vznikajícím zejména při pohybu zboží a služeb.⁸⁵ Další odlišností od práv věcných je fakt, že obligační právo obvykle ukládá dlužníkovi povinnost pozitivní, spočívající povětšinou v konání.⁸⁶ Kromě toho je také sféra působnosti obligačních práv omezená a má jen relativní účinnost, což znamená, že působí pouze vůči určitým subjektům, kteří mohou sféru majetkových práv nějak ovlivňovat konkrétním právním jednáním, kdy tito mají v rámci obligačního práva zásadně rovné postavení a chybí zde prvek podrobení.⁸⁷

Toto se odráží i v možnostech soudního uplatnění absolutních a relativních práv. Zatímco věcná práva se prosazují žalobami, které vyrůstají z právního panství oprávněného nad věcí, tedy ze vztahu přímého a nezprostředkovaného, opírají se obligační práva o povinnosti jednoho určitého člověka, tedy o vztah zprostředkovaný, jaksi odvozený. Proto také musí být tento člověk v žalobě z obligačního oprávnění řádně označen a rovněž musí být označena jeho právní povinnost, která z obligačního vztahu vyplývá.⁸⁸ Tyto žaloby římské právo nazývalo *actiones in personam*⁸⁹, tedy žaloby působící výhradně proti určité zavázané osobě, která porušila svou právní povinnost. Daná osoba (žalovaný) přitom musí spolupracovat s žalobcem a soudním magistrátem od samého

⁸⁵ REBRO, Karol, *Římské právo súkromné*, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980, str. 165.

⁸⁶ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, str. 257.

⁸⁷ DOSTALÍK, Petr. [Obecná část obligačního práva] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 18. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/2-obecna-cast-obligacniho-prava/>.

⁸⁸ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právní učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 210.

⁸⁹ Tj. žaloby proti osobě, žaloby osobní. Tamtéž, str. 210–211. Někdy též nazývány jako *condictiones*. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 255.

počátku (tzv. defenzivní povinnost žalovaného), neboť o jeho povinnost se žaloba opírá a bez jeho osoby by ani řízení nebylo myslitelné.⁹⁰

2.1 ŘÍMSKÉ PRÁVO OBLIGAČNÍ

Obligační právo řadíme v systému soukromého římského práva po boku práv věcných mezi práva majetková.⁹¹ Jedná se o historicky mladší odvětví, předpokládající již dosti pokročilý stupeň vývoje práv věcných. Přestože vzniká již v nejstarší době římské společnosti, jeho velký rozvoj nastává až v časech pokročilejšího hospodářství a společenského vývoje, kdy byly překonány prvotní formy naturálního hospodářství, a směna statků přestala být ojedinelým jevem.⁹²

2.1.1 Pojem obligace

Při snaze o vysvětlení obligací je stěžejní definovat pojem obligace (*obligatio*) neboli závazek. Justiniánské Instituce jej charakterizují jako „*právní pouto, na jehož základě jsme zavázáni něco splnit*“.⁹³ Tuto obecnou definici lze upřesnit prohlášením, že toto právní pouto mezi dvěma osobami záleží v tom, že jedna je povinna druhé něco vykonat (platit, provést nějakou činnost, dílo atd.) a ručí svým majetkem za to, že tuto povinnost bude plnit.⁹⁴

Relativní komfort v podobě ručení majetkem však nebyl pro Římany vždy samozřejmý. Předmětem závazku římské právo nejprve chápalo samotnou osobu dlužníka, kdy nesplněním pohledávky dlužník propadl do moci věřitele a

⁹⁰ Tamtéž; BOHÁČEK, M.: *Nástin přednášek o soukromém právu římském II. – Právo obligací, Právo dědické*, 1. vydání, Praha: Nákladem vlastním výtiskl Jiří Jelen, 1946, str. 3; Oproti tomu věcné žaloby směřovaly spíše vůči určité věci než vůči osobě, neboť v podstatě nezáleželo na tom, kdo zasáhl do vlastnického práva, protože toto právo působilo proti všem.

⁹¹ Srov. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 49. Veřejné právo se vztahuje na římský stát, zatímco právo soukromé na zájem jednotlivců: jsou totiž věci, které jsou prospěšné veřejnosti a věci prospěšné soukromým osobám. Viz REBRO, Karol. *Římské právo súkromné*, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980, str. 61.

⁹² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 210; FRANC, M. *Obligace v římském právu a jejich komparace se současným systémem*. Praha. 2021. Bakalářská práce. Policejní akademie v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra soukromoprávních disciplín. Vedoucí práce Prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

⁹³ Inst. 3, 13. Není-li uvedeno jinak, pochází veškeré citace z tohoto zákona z publikace KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. Praha: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-1749-7.

⁹⁴ VÁŽNÝ, Jan: *Římské právo obligací*, 2. vydání, Brno: Čs. A. S. Právnick, 1946, str. 5.

ten mohl s pachatelem naložit zcela dle svého uvážení, čímž se mu dostalo faktického zadostiučinění za utrpenou újmu.⁹⁵ Odtud tedy pochází pojem *obligatio*, neboli svázání, spoutání.

Právním vývojem však osobní vázanost dlužníka nahradilo ručení majetkem.⁹⁶ Předmětem závazku se tak stalo plnění, jehož základními formami bylo *dare*, tedy předání věci nebo konkrétní částky a *facere*, tedy provedení konkrétní činnosti, případně zdržení se této činnosti (*non facere*).⁹⁷ Povinnost takto poskytovat plnění (neboli dluh, *debitum*) přitom mohla existovat sama o sobě a mít právní význam, avšak o obligačním vztahu lze mluvit teprve tehdy, kdy právní řád zajišťuje věřiteli, že si v případě nesplnění dluhu může jako náhradu z dlužníkovy majetku odejmout hodnotu dlužného plnění⁹⁸

2.1.2 Dělení obligací

Obligace z kontraktu a z deliktu

Nejstarší obligace začaly vznikat na základě potřeby zamezit nežádoucímu chování obyvatel. Pramenem (*fontes*) takového závazku byly delikty, tedy způsobení újmy druhé osobě spácháním protiprávního činu, mající za následek vznik povinnosti tuto újmu odčinit. Později se spolu s rozvojem hospodářského života a s tím spojenou potřebou právní úpravy směny zboží vyvinuly obligace z kontraktu. Jejich základem bylo uzavření uznané dohody o vzájemném plnění, jíž vznikala povinnost takovéto plnění poskytnout. Toto základní dělení obligací nalezneme již v Gaiově učebnici, kde se píše „*omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto*“, tedy „každá obligace vzniká buď z kontraktu

⁹⁵ BOHÁČEK, M.: *Nástin přednášek o soukromém právu římském II. – Právo obligační, Právo dědické*, 1. vydání, Praha: Nákladem vlastním vytiskl Jiří Jelen, 1946, str. 51.

⁹⁶ Osobní vázanost dlužníka byla odstraněna roku 326 př. n. l. Poeteliovým zákonem (lex Poetelia). KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 211.

⁹⁷ Plnění mohlo spočívat v převodu vlastnictví, zřízení jiného věcného práva, vytvoření nějakého díla nebo provedení práce, ve zdržení se určitého chování, nebo v poskytnutí záruky. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 139.

⁹⁸ Thöndel, A. Římskoprávní definice, maximy, regulace a jejich odraz v současném právu [online]. Praha. 2010 [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35483>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

(ze smlouvy), nebo z deliktu (z protiprávního činu)⁹⁹. Při tomto dělení je třeba si dát pozor na rozdílnost mezi bezprávními činy, které spočívají v porušení smluvní povinnosti, tj. činy vycházející ze smlouvy, a mezi delikty, mající původ v porušení právní normy. Oba tyto způsoby tvoří zavazovací skutečnosti, avšak v jednom případě vychází odpovědnost ze soukromého ujednání, ve druhém z objektivního a mimosmluvního porušení právní povinnosti.¹⁰⁰ Správné zařazení obligací do jedné z těchto jejich skupin mělo z právního hlediska nepopiratelný význam, protože pramen závazku měl vliv na mnohé právní poměry. Například obligace ze smluv uzavřené nedospělcem byly považovány za relativně neplatné, zatímco za obligace z deliktů byla viníkovi přisuzována odpovědnost, pokud byl schopen rozpoznat, že se dopustil bezpráví.¹⁰¹ Jiným příkladem rozdílnosti může být fakt, že závazky ze smluv standardně přecházely na dědice, na rozdíl od závazků z deliktů, kde by toto znamenalo potrestání osoby nevinné.¹⁰²

Obligace z jiných právních příčin

Přesto, že Gaius ve své knize píše o vzniku závazků ze smluv nebo z deliktů formou taxativního výčtu, později přidal ještě třetí způsob vzniku závazku, a to *ex variis causarum figuris* – z různých příčin, kam řadil například bezdůvodné obohacení.¹⁰³ Do této skupiny byly později justiniánskými kompilátory kategorizovány obligace vznikající z kvazikontraktů, tedy jakoby ze smluv, a z kvazideliktů, tedy jakoby z deliktů. Taková ustanovující jednání nemají ani povahu smlouvy, ani typického deliktu, a proto byla vyčleněna zvlášť.¹⁰⁴

⁹⁹ Gai. III, 88. Není-li uvedeno jinak, pochází veškeré citace z tohoto zákona z publikace *GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

¹⁰⁰ VÁŽNÝ, Jan: *Nauky všeobecné, Soustava práva římského*, díl I., 1. vydání, Brno: Čs. A. S. Právnický, 1946, str. 48.

¹⁰¹ Srov. Gai. III, 208.

¹⁰² Srov. Gai. III, 175.

¹⁰³ Viz Gai. III, 91.

¹⁰⁴ Kvazikontraktem rozumíme právní skutečnost podobnou kontraktu, avšak postrádající vůli zavázat se. Kvazideliktem je jednání podobné protiprávnímu úkonu, avšak postrádající prvek zavinění. DOSTALÍK, Petr. [Obecná část obligačního práva] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/2-obecna-cast-obligacniho-prava/>.

Obligace civilní a prétorské

V Justiniánových Institucích nalezneme i členění závazků podle toho, zda se jedná o obligace civilní, nebo prétorské. Civilními závazky rozumíme ty, které jsou založeny zákonem, nebo stvrzeny civilním právem. Prétorské jsou ty, které prétor¹⁰⁵ vyhlásil na základě své jurisdikce a jednalo se jenom o vztahy určité a typizované, které nebyly zahrnuty mezi obligace civilní.¹⁰⁶ Ty vznikaly proto, že, jak už bylo řečeno výše, každá civilní obligace byla chráněna svou příslušnou osobní žalobou, která měla oporu v příslušné normě civilního práva, a proto byla stylizovaná podle civilního práva, což se v praxi ukázalo jako velká nevýhoda, neboť strany mohly vytvořit jen takový závazek, ke kterému příslušela žaloba. Proto byl prétozem vlivem nových společensko-hospodářských potřeb postupně rozšiřován pojem závazku v tom smyslu, že při existujících civilních žalobách zaváděl žaloby prétorské. Za účelem ochrany nových právních vztahů do svého prétorského ediktu zařazoval žaloby jako například *actiones utiles* (obdobné žaloby)¹⁰⁷ nebo *actiones in factum conceptae* (žaloby osnované na faktickou situaci).¹⁰⁸

Obligace jednostranné a dvoustranné

Dále lze podle rozložení práv a povinností zúčastněných subjektů obligace dělit na jednostranné a dvoustranné. V jednostranných obligacích má možnost žaloby vždy jen jedna strana, která je v postavení věřitele, a druhá strana je v postavení dlužníka.¹⁰⁹ Jednostranné obligační smlouvy jsou zpravidla starší a

¹⁰⁵ = *Praetor* – do působnosti úřadu prétora spadalo řešení právních konfliktů mezi obyvateli Říma. SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; *Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny*. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0, str. 13.

¹⁰⁶ Inst. 3, 13/1; Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 214.

¹⁰⁷ Viz Gai. III, 219; Dig. 9, 2, 30, 2.

¹⁰⁸ Viz Gai. IV, 46; SALÁK, Pavel a Lucie MRÁZKOVÁ, *Ius honorarium – římské magistratury a jejich činnost: sborník z konference* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019. [cit. 27. 11. 2022]. ISBN 978-80-210-9447-2, str. 11. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/iushonorarium2019/ius_honorarium-2019.pdf.

¹⁰⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 216. Sem řadíme kontrakty verbální a literární, půjčku a obligace z deliktů a kvazideliktů. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 143.

jednodušší svou strukturou a jejich procesní ochrana se opírá o přísné právo.¹¹⁰ Jinak je tomu u obligací dvoustranných, kde mohou být subjekty buď v rovném postavení¹¹¹, kdy jsou oba jak v postavení věřitele, tak i dlužníka, a oba mají možnost žaloby, anebo mohou být subjekty v postavení nerovném, kdy jedna strana má vždy možnost žaloby, avšak za určitých okolností může žalovat i strana druhá a jedna strana je vždy v postavení věřitele, avšak může se do takového postavení dostat i strana druhá.¹¹²

Obligace dělitelné a nedělitelné

Římské obligace lze také členit na dělitelné a nedělitelné. Toto dělení se týká předmětu obligačního plnění, tedy závazku, který je dělitelný, jestliže je dělitelné plnění, tedy je-li možno jej plnit po částech.¹¹³ Závazky, jejichž předmětem je *dare*, bývají zpravidla dělitelné, pokud jsou předmětem plnění věci genericky určené a dělitelné. Závazky znějící na *facere*, případně *nonfacere*, jsou obvykle považovány za nedělitelné.¹¹⁴

2.1.3 Obligace z kontraktu

Následující kapitoly jsem se rozhodl členit po vzoru Gaiova dělení obligací na základě důvodu jejich vzniku. K tomu mne nevede pouze oblíbenost tohoto dělení mezi římskými učiteli práva, ale rovněž fakt, že obdobného způsobu rozčlenění je užito i v současném občanském zákoníku.

První skupinou obligací, které se Gaius věnuje, jsou obligace z kontraktu, tedy obligace, jejichž vznik vyplývá z uzavření dohody (*contractus*). Kontraktem rozumíme *dvoustranné či vícestranné právní jednání, záležející v souhlasném*

¹¹⁰ REBRO, Karol. *Římské právo súkromné*, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980, str. 251.

¹¹¹ V ŘP se rovné dvoustranné smlouvy často označovali řeckým termínem *synallagma* – *synallagmata*, kdy tento výraz je běžně užíván i v současném právu. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 216.

¹¹² V rovném postavení jsou subjekty kupní smlouvy, pracovní smlouvy nebo smlouvy společenské, v nerovném zas subjekty výpůjčky, smlouvy o úschově, ruční zástavy a příkazní smlouvy. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 143.

¹¹³ Tamtéž, str. 148.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 149.

*projevu dvou proti sobě stojících stran a zakládajících tímto obligační poměr.*¹¹⁵ Takové jednání přitom musí být dovolené.¹¹⁶ To souvisí s tím, že každý uzavřený kontrakt tvoří *causa a consensus*. Konsenzem rozumíme právě onen souhlasný projev dvou proti sobě stojících stran, který je uskutečněný přijetím nabídky (*acceptatio*). Kauza znamená právní důvod, tedy hospodářsko-společenský účel, pro něž strany uzavírají svá jednání.¹¹⁷ Význam kauzy spočívá především v tom, že slouží k třídění kontraktů na typizované s kauzou chráněnou civilním právem, atypické, chráněné pouze prétorským právem, a abstraktní, které nevyžadují vyjádření kauzy pro platnost, ale nedovolená kauza působí jejich neplatnost.¹¹⁸

Kontraktem mohou vzniknout čtyři druhy obligací: „*Obligace se totiž kontrahuje buď věcí, anebo slovy, anebo zápisem, anebo souhlasem.*“¹¹⁹ Na základě tohoto Gaiova tvrzení lze kontrakty rozdělit na formální, jež vznikají slovy (verbální) nebo zápisem (literární) a neformální, vznikající předáním věci (reálné) či souhlasem (konsekzuální). U kontraktů formálních stojí forma na prvním místě a je-li stranami dodržena a splněna, vzniká obligace za všech okolností, dokonce i tehdy, kdyby strany sledovaly nějaký atypický, právem neuznávaný (ovšem ne zakázaný) důvod. Protože ze samotné formy tento důvod nelze poznat, charakterizujeme formální smlouvy také jako smlouvy abstraktní, tj. platné bez ohledu na konkrétní hospodářský základ jednání, tedy bez konkrétní kauzy.¹²⁰ Neformální kontrakty naopak vznikají volným, jakkoliv provedeným souhlasem stran a je proto jasné, že účel jednání musí vystupovat do popředí. Kauza totiž určuje smluvní typ, a z toho důvodu je na ní závislá

¹¹⁵ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 15; Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 215.

¹¹⁶ BOHÁČEK, M.: *Nástin přednášek o soukromém právu římském II. – Právo obligační, Právo dědické*, 1. vydání, Praha: Nákladem vlastním vytiskl Jiří Jelen, 1946, str. 12.

¹¹⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, str. 330.

¹¹⁸ DOSTALÍK, Petr. *Acta Iuridica Olomouensis: Pojem causy v římském právu* [online]. 2009, IV.(6), str. 11, [cit. 30. 11. 2022], str. 279. ISSN 1801-0288. Dostupné z: https://www.epravo.cz/_dataPublic/Actaiuridica/PDF/AIO6.pdf.

¹¹⁹ Srov. Gai. III, 89.

¹²⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 215.

samotná platnost závazku. Proto také nazýváme neformální smlouvy smlouvami kauzálními a stavíme je do protikladu abstraktním smlouvám formálním.¹²¹

Každá obligační smlouva, ať formální nebo neformální, musí mít nějaké náležitosti: Má-li být smlouva platná, musí být plnění (obsah smlouvy) fakticky i právně možné, nesmí být v rozporu se zákonem a nesmí být ani namířeno proti dobrým mravům. Plněním smlouvy se nesmí obcházet zákon, nesmí být objektivně určitelné a musí být ocenitelné v penězích.¹²²

2.1.3.1 Verbální kontrakty

Jednalo se o ústní smlouvy, které vznikaly až v okamžiku pronesení určitých právem stanovených slavnostních slov (*verba solenma*), a to zpravidla tak, že se věřitel dlužníka formálně ptal a dlužník formálně odpovídal.¹²³ Tento proces byl nazýván stipulací (*stipulatio*, někdy též *sponsio*) a pro platnost právního úkonu bylo nutné jej striktně dodržet.¹²⁴ Nejčastěji byla užívána slova „Slibuješ?“, „Slibuji.“; „Přislubuješ?“, „Přislubuji.“; „Uděláš?“, „Udělám.“¹²⁵ Nezáleželo přitom na jazyce, kterým byla stipulace pronesena, pouze na tom, aby oba subjekty obligace tomuto jazyku rozuměly. Nebylo také nezbytné, aby oba použily stejnou řeč, ale na položenou otázku postačovalo odpovědět ve shodě s jejím obsahem, tedy stejným slovem.¹²⁶

Stipulací se dlužník zavazoval dát nebo vykonat to, co slíbil a věřitel byl pak oprávněn slíbené plnění přijmout. Jednalo se tedy o striktně jednostranný kontrakt a o formu záručního slibu, jehož prostřednictvím mohly být díky jeho abstraktní povaze uzavírány téměř jakékoliv dohody.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 218.

¹²³ Tamtéž, str. 244.

¹²⁴ Zdůrazňování přesné formulace stipulace je spojeno především s náboženskými důvody, neboť se jednalo o závazný slib před bohem. SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: Právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. ISBN 80-901064-8-X, str. 128.

¹²⁵ Gai. III, 92.

¹²⁶ Inst. 3, 15/1; Tak tomu nebylo vždy, verbální obligace, zejména stipulace, měla svůj základ v *ius civile*, tedy v právu přístupném pouze pro římské občany a teprve když bylo po dlouhém vývoji umožněno změnit sloveso *spondeo* za významově stejné sloveso *promiteo* se tato instituce stala přístupnou i pro peregriny (jiní než římské občany). Později naopak byla přijata konstituce císaře Leona, která místo zrušených slavnostních slov vyžadovala souhlasnou vůli a srozumění obou stran, ať to již bylo vyjádřeno jakýmkoliv slovy. DOSTALÍK, Petr. [Stipulace] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 30. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/3-stipulace/>; Inst. 3, 15/1.

Vedle stipulace řadíme mezi verbální kontrakty také právní úkony nazývané *dotis dictio*¹²⁷, *promissio iurata liberti*¹²⁸, ústní kontrakty garanční jako *vadiatura*¹²⁹ a *praediatura*¹³⁰ a dále různorodé ústní sliby obdobné povahy.

2.1.3.2 Literární kontrakty

U literárních kontraktů se požadavky na formu vztahovaly k jejich písemné podobě. Zápis byl nejčastěji uskutečňován zapsáním dlužníka jména do účetní knihy věřitele.¹³¹ Takové knihy byly mezi obchodníky obvykle vedeny za účelem zapisování denních záznamů o hospodářském obratu, což umožnilo vznik písemných kontraktů. Postupně však jejich popularita vymizela a v Justiniánských Institucích se tak o nich dočteme jako o již zaniklých.¹³²

Literární obligace sloužily především k novačním účelům¹³³ – např. došlo ke koupi na úvěr, do účetní knihy se však následně zapsalo, že došlo k půjčce – obligace z kupní smlouvy se tak změnila v obligaci ze zápůjčky.¹³⁴

Zástupci tohoto druhu kontraktů byly *nomina transscripticia*¹³⁵, *nomina arcaria*¹³⁶, *chirographa*¹³⁷ a *syngraphae*¹³⁸.

¹²⁷ Ústní slib zřizovatele věna vůči budoucímu manželovi nebo jeho otci o tom, co bude dáno věnem. BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5, str. 207.

¹²⁸ Slib propuštěného otroka svému pánovi, kterým se zavazuje vykonávat pro něho určité služby. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 173.

¹²⁹ Slibující ručí za to, že se třetí osoba dostaví na soud, v případě, že takto třetí osoba neučiní, koná se proces proti ručiteli. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 173.

¹³⁰ Více osob se zavazuje, že ten, komu byla udělena držba věci, která je předmětem sporu, jí vydá v případě odsuzujícího rozsudku, nebo za to, že dojde k zaplacení pokuty a v případě nesplnění povinnosti primárně povinným se proces koná proti ručiteli/ručitelům. Tamtéž.

¹³¹ Inst. 3, 21; KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 215.

¹³² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 215.

¹³³ Novace (neboli změna, obnova) závazku, je zrušení závazkového vztahu založením nového, který má stejný obsah, avšak obsahuje zároveň nějaký nový prvek, přičemž původní závazek zaniká. Gai. III, 176.

¹³⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 244.

¹³⁵ Týkají se vždy určité peněžní částky, vyplacené na základě již existující jiné obligace, a zapsané v podobě dluhu nebo pohledávky do účetní knihy dlužníka nebo věřitele. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 174.

¹³⁶ Záznamy o příjmech v pokladních knihách věřitele ve prospěch jeho pokladny, mající pouze důkazní hodnotu. Tamtéž, str. 175.

2.1.3.3 Reálné kontrakty

Ke vzniku reálných kontraktů bylo zapotřebí jednak předání věci (*causa*), ale také souhlasná vůle obou stran (*consensus*)¹³⁹. Vyžadovaly tedy, aby jedna ze smluvních stran s úmyslem zavázat si druhou stranu k protiplnění skutečně splnila to, co bylo s druhou ujednáno, a druhá strana s tímto vědomím plnění přijala.¹⁴⁰ Klasické římské právo znalo čtyři reálné obligace, kterými byly *mutuum*, *commodatum*, *depositum* a *pignus*.¹⁴¹

Mutuum (zápůjčka)

Nejstarší z této čtveřice bylo *mutuum*, neboli zápůjčka. Jednalo se o jednostranný kontrakt, při němž jedna smluvní strana odevzdávala do vlastnictví druhé určité množství věcí zastupitelného charakteru¹⁴² k tomu, aby je druhá osoba mohla bezúplatně užívat, a ukládala jí závazek, po určitém čase vrátit stejné množství věcí téhož druhu a téže jakosti.¹⁴³ Jako přísně jednostranná smlouva dávala zápůjčka za vznik pouze nároku věřitele na navrácení poskytnutých věcí, nikoliv však dalších úroků, ledaže by úroky byly sjednány zvláštní stipulací.

Commodatum (výpůjčka)

Smlouvou o výpůjčce komodant odevzdával komodatáři individuálně určenou nespotebitelnou věc k bezplatnému užívání po určitou dobu (výslovně

¹³⁷ Vlastnoručně sepsaný dlužní úpis (stvrzenka sepsaná v jenom vyhotovení) potvrzující již uzavřené právní jednání a mající pouze důkazní hodnotu. Tamtéž.

¹³⁸ Jedná se o písemné záznamy tzv. fingovaných právních jednání sepsané ve dvou vyhotoveních a zakládající literární smlouvy. Tamtéž.

¹³⁹ Například ke sjednání zápůjčky tedy bylo třeba nejen předání věci, ale i dohoda stran o tom, že odevzdání věci zakládá závazek dlužníka k jejímu navrácení. Viz Dig. 12, 1, 2; VÁŽNÝ, Jan: *Římské právo obligační*, 2. vydání, Brno: Čs. A. S. Právník, 1946, str. 61.

¹⁴⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 245.

¹⁴¹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 144-145.

¹⁴² Viz kap. 1.1.2 této práce

¹⁴³ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-021-5, str. 186; Srov. FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-119-1, str. 142; Dig. 2, 14, 17 – Paul.

smluvenou nebo vyplývající ze způsobu užití) a to se závazkem, že po užití bude nepoškozená věc vrácena.¹⁴⁴

Komodatář směl věc užívat pouze podle úmluvy a přebíral odpovědnost za její případné ukradení či úmyslné i nedbalostní poškození.¹⁴⁵ Odpovědný nebyl pouze za vyšší moc (*vis maior*), protože i u výpůjčky byla římskými právníky ctěna zásada *casum sentit dominus* – za *vis maior* odpovídá vlastník.¹⁴⁶ Později v Justiniánském právu pak došlo ke změně v rozsahu odpovědnosti komodatáře, který odpovídal pouze za zaviněné poškození věci, ale přitom byl povinen pečovat o věc jako ten nejpečlivější hospodář.¹⁴⁷

Komodant odpovídal za nutné náklady, jež komodatář na věc vynaložil, a za škodu, kterou komodatáři způsobila vadná věc.¹⁴⁸

Depositum (smlouva o úschově)

Depositum byl reálný kontrakt dvoustranný nerovný, kterým se dlužník (depozitář) zavazoval, že věřiteli (deponentovi) kdykoliv na jeho žádost vrátí movitou věc, již od něj přijal do opatrování.¹⁴⁹ Úschova byla vždy bezúplatná, neboť v případě úplatnosti by se jednalo o nájem.

Depozitář byl povinen o přijatou věc pečovat, odpovídal za její úmyslné poškození hrubou nedbalostí nebo zlým úmyslem a na požádání deponenta ji musel vrátit i s přírůstkem, jinak by se dopouštěl krádeže.¹⁵⁰ Jako krádež by byl posuzován i případ, kdy by depozitář věc užíval, neboť by se jednalo o hrubé

¹⁴⁴ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-021-5, str. 186; REBRO, Karol. *Římske právo súkromné*, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980, str. 61.

¹⁴⁵ Gai. III, 196; Gai. III, 206; Užívání v jiném rozsahu, než bylo smluveno, bylo posuzováno jako krádež užívání nebo užitku (*furtum usus*). BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, str. 209.

¹⁴⁶ DOSTALÍK, Petr. [Zápůjčka, výpůjčka, výprosa a úschova] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 2. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimске-pravo/6-cast/video/5-zapujcka-vypujcka-uschova-a-vyprosa/>.

¹⁴⁷ Srov. Dig. 13. 6. 12-23; Za škodu na vypůjčené věci neodpovídá ten, komu byla zničena ohněm, zničením domu, ledaže by zachránil svůj majetek před majetkem vypůjčeným. Dig. 13. 6. 5. 4.

¹⁴⁸ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: ČS. A. S. Právnick, 1932, str. 512.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Srov. Gai. III, 196; Jednalo by se o zpronevřující jednání, avšak zpronevřena byla v ŘP podmnožinou krádeže.

porušení smluvních vztahů, které depozitáři, na rozdíl od komodatáře, užívání věci zakazovali.¹⁵¹

Protože se jedná o kontrakt dvoustranný, měl i deponent své povinnosti, a to nahradit depozitáři výdaje spojené s udržením či ochranou věci a nahradit výdaje vzniklé úschovou věci.

***Pignus* (smlouva o ruční zástavě)**

Posledním z pojmenovaných reálných kontraktů byl *pignus*, neboli ruční zástava. Pomocí ní se věřiteli odevzdávala movitá nebo nemovitá věc, aby zajišťovala jeho pohledávku. Přitom dlužník zůstával vlastníkem věci, ale nemohl s ní disponovat.¹⁵² Odvozeným držitelem s možností disponovat s předmětem zástavy se naopak dočasně stával věřitel. *Pignus* vedl dlužníka k dobrovolnému plnění pohledávky a zároveň měl mimo této zajišťovací funkce i funkci uhrazovací, jež byla realizována, když pohledávka nebyla splněna.¹⁵³ Zaplatil-li dlužník dluh, musel věřitel zastavenou věc vrátit, a to neporušenou a se vším přírůstkem.¹⁵⁴

Pignus (na rozdíl od současné zástavy) neposkytoval možnost věc zpeněžit, neboť se jednalo výhradně o předání faktické moci nad věcí, resp. předání věci jako takové.¹⁵⁵

2.1.3.4 Konsenzuální kontrakty

Zatímco smyslem reálných kontraktů bylo vrácení věci, a proto bylo také podmínkou jejich uzavření předchozí plnění jedné strany, smyslem kontraktů konsenzuálních bylo smluvené vzájemné plnění. Proto k uzavření takovéto smlouvy stačil prostý souhlas stran (*konsensus*), aniž by bylo třeba provést další

¹⁵¹ DOSTALÍK, Petr. [Zápůjčka, výpůjčka, výprosa a úschova] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 2. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/5-zapujcka-vypujcka-uschova-a-vyprosa/>.

¹⁵² Is.muni.cz: *Římské právo II, zástavní právo* [online]. [cit. 2. 12. 2022]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2010/CM203Z/um/Rimske_pravo_II_-_Zastavni_pravo.pdf.

¹⁵³ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 155.

¹⁵⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 247.

¹⁵⁵ BĚLOVSKÝ, Petr [NOZ § 1360: Zajištění pohledávky v římském právu] Obczan.cz [online]. 28. 3. 2018 [cit. 2. 12. 2022]. Dostupné z: <https://obczan.cz/zakon/noz/cast-treti/hlava-ii/dil-5/oddil-3/pododdil-5?detail-item-3873-comments-item-6244-expanded=1#paragraf-1360>.

úkony či dodržet formu, a případné předání věci bylo až na druhém místě.¹⁵⁶ Na obsahu závazku se přitom účastníci smlouvy mohli dohodnout i písemně nebo prostřednictvím posla. Smlouvu tak bylo možno uzavřít dokonce i mezi osobami nepřítomnými.¹⁵⁷

Konsenzuální obligace vznikaly smlouvami o koupi a prodeji (*emptio-venditio*), pronájmu a nájmu (*locatio-conductio*), smlouvami společenských (*societas*) a příkazními smlouvami (*mandatum*).¹⁵⁸

***Emptio-venditio* (koupě-prodej)**

Podstatou smlouvy o koupi a prodeji neboli smlouvy trhové, byla výměna věci za peníze. Takováto smlouva vznikala okamžikem, kdy se její strany dohodly na podstatných náležitostech koupě, tedy kdy došlo k dohodě o předmětu koupě a o trhové ceně, i když by zatím cena nebyla vyplacena.¹⁵⁹

Předmětem trhu mohla být jakákoliv obchodovatelná věc *in commercio* – věc hmotná i nehmotná, bezvadná i zkažená a stejně tak i věc budoucí (*res futura*), ale předmětem nemohla být věc kradená nebo svobodný člověk.¹⁶⁰ Bylo možné prodávat i věc cizí (smlouva dodací), ale nikoliv koupit si věc vlastní.

Předmět plnění kupujícího, tedy cena, musel být uvedený v penězích, čímž se odlišovala smlouva trhová od smlouvy směnné. Nebylo však vyloučeno, umluvit si vedlejší plnění jiné.¹⁶¹ Dále musela být cena objektivně určitá – např. cenou na tržišti, jednotkou míry apod., ale nemusela být objektivně přiměřená hodnotě předmětu trhu.¹⁶²

Jakožto z kontraktu dvoustranného rovného, vyplývaly ze smlouvy o koupi a prodeji práva i povinnosti oběma stranám. Kupec byl povinen zaplatit smlouvenou

¹⁵⁶ VÁŽNÝ, Jan: *Římské právo obligační*, 2. vydání, Brno: Čs. A. S. Právnick, 1946, str. 61–77; Gai. III, 137.

¹⁵⁷ Dig. 44, 7, 2, 2 – Gaius.

¹⁵⁸ Gai. III, 135.

¹⁵⁹ Srov. Gai. III, 139; srov. Dig. 18, 1, 2, 1 – Ulpianus; Původně byl vznik trhové smlouvy závislý na bezprostředním odevzdání věci a hotových peněz (reálný trh), ale později došlo k perfekci právního jednání jen konsenzem na předmětu a ceně.

¹⁶⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 251.

¹⁶¹ Tamtéž. Někteří římscí právníci tvrdili, že směnná smlouva je podtypem kupní smlouvy, jiní zas tvrdily, že stojí samostatně. Nakonec však převážil druhý názor, protože v případě směnné smlouvy by bylo obtížné rozlišit, kdo je kupující a kdo je prodávající. DOSTALÍK, Petr. [*Kupní smlouva*] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 3. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimске-pravo/6-cast/video/4-kupni-smlouva/>.

¹⁶² *Pretium iustum*. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, str. 337.

cenu, převzít koupenou věc a dále také musel prodávajícímu hradit všechny náklady, které od uzavření smlouvy s prodanou věcí měl. Protože se jednalo o kontrakt *bonae fidei*¹⁶³, byl kupec v případě prodlení povinen zaplatit i úroky z kupní ceny a rovněž odpovídal za škodu, která v prodlení vznikla na předmětu koupě. Prodávající pak musel především převést předmět trhu do držby kupce, a to s takovými účinky, aby kupec věc nerušeně a trvale držel, a byl povinen ji předat se všemi přírůstky a plody (*cum omnis causa*), které věc vydala, nebo které k ní přibyly od okamžiku uzavření kupní smlouvy do okamžiku předání věci kupujícímu. Při tom však nebyl povinen na kupujícího převést vlastnické právo, neboť musel kupujícímu umožnit získat vlastnické právo vydržením.¹⁶⁴ Dále ručil za vady právní a vady faktické, tj. odpovídal za to, že věc má vlastnosti, které sliboval, resp. že nemá nedostatky, které výslovně vylučoval.¹⁶⁵ Prodávající neodpovídal za zjevné vady a za skryté vady odpovídal pouze tehdy, pokud o takové vadě věděl a zatajil ji. Za nezáviněnou ztrátu nebo poškození věci v době od okamžiku uzavření kupní smlouvy do předání věci kupujícímu odpovídal kupující, a to přesto, že kupující se stával vlastníkem věci až v okamžiku jejího předání. Římské právo se v takových případech na rozdíl od současné civilistiky řídilo zásadou *periculum est emptoris*.¹⁶⁶

Locatio-conductio (pronájem-nájem)

Smlouva o nájmu a pronájmu byla velmi podobná smlouvě o koupi a prodeji a obě vznikaly podle obdobných právních pravidel. Jednalo se také o dvoustranný kontrakt rovný, vznikající okamžikem stanovení úplaty, jehož předmětem bylo buď úplatné užívání cizí věci, nebo cizí pracovní síly, anebo

¹⁶³ Kontrakt, ve kterém se strany nezavazují pouze k tomu, k čemu se zavázaly při uzavírání smlouvy (jako je to v případě stipulace), ale zavazují se k tomu, co je od nich možno očekávat na základě dobré víry (*bona fides*). DOSTALÍK, Petr. [Kupní smlouva] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 3. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/4-kupni-smlouva/>.

¹⁶⁴ Pokud byla věc odejmuta třetí osobou, která byla například vlastníkem věci, dříve, než kupující dovršil vydržecí dobu a stal se vlastníkem, byl prodávající povinen hájit kupujícího při případném soudním řízení proti vlastníku a když na tomto sporu prosoudil, byl povinen kupujícímu zaplatit dvojnásobek hodnoty kupní ceny. Tamtéž.

¹⁶⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právní učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 252.

¹⁶⁶ Nebezpečí postihuje kupce. Tamtéž; FRANC, M. *Obligace v římském právu a jejich komparace se současným systémem*. Praha. 2021. Bakalářská práce. Policejní akademie v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra soukromoprávních disciplín. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

provedení určitého díla.¹⁶⁷ Smlouva o pronájmu a nájmu v sobě zahrnovala tři typy smluv, které moderní jurisprudencí kvalifikuje samostatně – smlouvu nájemní (pachtovní), smlouvu o dílo a smlouvu pracovní.

Nájmem se zabývala *locatio-conductio rei*, jež vedla k tomu, že jedna strana (*locator*) postupovala straně druhé (*conductor*) do detence nějakou individuálně určenou věc k užívání (nájem) anebo užívání a požívání (pacht) po určitou dobu za sjednanou peněžitou nebo naturální úplatu.¹⁶⁸ Pronajímatel byl povinen vydat nájemci pronajatou věc v užitelném stavu a udržovat ji v takovém stavu po celou dobu nájmu. V důsledku toho byl zodpovědný za *dolus a omnis culpa*.¹⁶⁹ Učinil-li nájemce na věc nějaké užitečné náklady, musel je *locator* také hradit. *Conductor* (nájemce, pachtýř) naproti tomu platil pevně stanovené nájemné, a to i tehdy, když věc nemohl užívat pro překážky nastalé z jeho strany. Na rozdíl od novodobých právních úprav se nájemné mělo platit pouze v penězích. Věc směla být užívána pouze smluveným způsobem, mohla však, nebylo-li sjednáno jinak, být předána do užívání jiné osobě další, *podnájemníkovi*. Dále byl nájemce povinen po uplynutí nájmu vrátit věc se všemi přírůstky (*cum omnis causa*), přičemž za běžné opotřebování věci zásadně neodpovídal, byl však odpovědný za nedbalost a užíval-li věc nedovoleným způsobem, ručil i za náhodu.¹⁷⁰

Druhým typem smlouvy o pronájmu a byla *locatio-conductio operarum* – smlouva pracovní. Na rozdíl od té soudobé však byla užívána jen v souvislosti s nižšími hrubými pracemi, hlavně manuálními.¹⁷¹ Předmětem kontraktu bylo užívání cizí pracovní síly svobodného člověka po sjednanou dobu a za sjednanou mzdu. Nájemný pracovník (*locator*) byl zavázán osobně plnit

¹⁶⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 253.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Odpovědnost za veškeré úmyslné zavinění při věcném nebo obligačním plnění. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X, str. 138.

¹⁷⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 254.

¹⁷¹ Nesvobodné práce (*operae illiberales*), které římské právo oddělovalo od prací svobodných a uměleckých (*operae liberales*). FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-119-1, str. 147. Jak se zdá, vyvinula se smlouva pracovní ze smluv o pronájmu otroků, tím se také vysvětluje, proč se nemohla týkat prací vyššího druhu (práce pedagogů, lékařů, umělců apod.). Za ty se dávaly odměny, jakési čestné platy (honoráře), které se teprve v době císařské staly právně postižitelné. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 254.

domluvené práce a služby a odpovídal za každou nedbalost. Naproti tomu *conductor* musel pracovníkovi platit sjednanou mzdu, a to i tehdy, když jeho pracovní síly nemohl užít pro překážky ze své strany.¹⁷² Pracovní smlouva pak končila uplynutím doby, na kterou byla uzavřena, nebo i dříve jednostrannou výpovědí ze spravedlivého důvodu (*ex iusta causa*).¹⁷³

Nikoliv přímo užívání síly, ale výsledek pracovní síly, byl předmětem smluvního typu *locatio-conductio operis* – smlouvy o dílo. *Conductor* odpovídal za včasné a řádné vyhotovení díla, avšak zpravidla nemusel pracovat sám, ale provedení práce mohl přenechat jiným. Jen on však odpovídal za výsledek.¹⁷⁴ *Locator* byl povinen zaplatit ujednanou odměnu (mzdu), a to až při dokončení díla. *Conductora* tedy zatěžovalo riziko i náhodného poškození nebo zničení díla před předáním, i odpovědnost za úschovu věcí převzatých na zpracování, neboť *locator* obvykle přinášel vlastní materiál, který měl být zpracován.¹⁷⁵ Rovněž byl odpovědný za nezkušenost, či nevědomost, tj. za škodu, která vznikla z toho, že pro vypracování díla neměl potřebnou zručnost nebo znalosti.¹⁷⁶

Societas (smlouva společenská)

Společenskou smlouvou se dvě či více stran zavazovalo k vzájemnému plnění za účelem dosažení společného cíle, kterým byl zpravidla majetkový prospěch, ale mohlo jím být i podporování umění nebo vědy, či jiné zákonné účely.¹⁷⁷ Účastníci smlouvy (*socii* – společníci) přinášeli do společnosti vklady,

¹⁷² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 254.

¹⁷³ REBRO, Karol. *Rímske právo súkromné*, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980, str. 297.

¹⁷⁴ Bylo-li ovšem provedení díla bez účasti *conductora* nemyslitelné (např. pozvání zpěváka, aby zazpíval na slavnosti), pak musel „pracovat“ *conductor* osobně. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 255.

¹⁷⁵ Např. šaty k vyčištění, zlato na vyhotovení prstenů. Bylo-li sjednáno, že *conductor* mohl použít materiál jiný, šlo o tzv. *locatio-conductio irregularis*. Jesliže však *conductor* pracoval s materiálem vlastním, nejednalo se podle římských právníků o smlouvu o dílo, ale o smlouvu trhovou. Viz tamtéž.

¹⁷⁶ REBRO, Karol. *Rímske právo súkromné*, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980, str. 298.

¹⁷⁷ Srov. ARNDTS, Karl Ludwig, Jiří SPÁČIL, *Učební kniha pandekt*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5, str. 237; „Podle vytyčených cílů anebo podle charakteru vkladů rozlišovaly se společnosti různého typu: např. *societas omnium bonorum* byla společnost, do které *socii* vkládali veškerý svůj majetek, častá bývala společnost k provozování obchodní činnosti, tzv. společnost výdělková měla společný všechn majetek, činností společnosti nabytý, známé byly i společnosti, zakládané k provedení jednoho určitého úkolu aj.“ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 256.

ze kterých se vytvářela hospodářská základna společnosti. Vklady byly vždy hodnoty majetkové, bylo však možné, že některý *socius* je přinášel ve formě svých odborných znalostí či zkušeností a jiný vstupoval do společnosti se vkladem své popularity, či známého jména.¹⁷⁸

Společnost nebyla právnická osoba, proto vklady společníků nevytvářely zvláštní samostatný majetek, ale stávaly se předmětem spoluvlastnictví společníků, jež měli stejně velké podíly na zisku i ztrátách. Mohlo však být stanoveno, že měli rozdílné vklady společníků rozdílnou hodnotu, nebo že se společník podílel pouze na zisku, a ne na ztrátě.¹⁷⁹ Nebylo však přípustné, aby se společník podílel pouze na ztrátě.¹⁸⁰ Společnost se zakládala na vzájemné důvěře společníků, kteří si museli zachovávat věrnost, jednat spolu poctivě a byli povinni plnit slíbený přínos, rozdělit se o zisk a nahradit poměrně ztrátu.

Mandatūm (smlouva příkazní)

Příkazní smlouva spočívala v bezplatném obstarání cizích záležitostí. Vznikala tak, že mandant vyzval mandatáře, aby mu něco zařídil, a mandatář pokyn přijal s tím, že za svou činnost nebude chtít žádnou odměnu.¹⁸¹ Činnost, ke které se mandatář zavazoval, pak mohla být faktická (dojde mandantovi koupit nějakou věc) nebo právní (zastoupí mandanta v soudním řízení¹⁸²). Jednalo se tedy o formu nepřímého zastoupení. Činnost bývala typicky v zájmu mandanta, nebylo však vyloučeno, aby na ní měl zájem i mandatář nebo nějaká třetí osoba.¹⁸³ Do zdánlivě nevýhodného postavení se mandant stavěl především pro lukrativnost takového nepřímého zastoupení.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 255-256.

¹⁷⁹ Bylo-li to výslovně stanoveno, mohli mít rozdílné vklady společníků rozdílnou majetkovou hodnotu. SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 72–73; Inst. 3, 25/1.

¹⁸⁰ Je spravedlivé, aby ten, kdo se podílí na zisku, se podílel také na ztrátě. Dig. 17, 2, 55 – Ulpianus.

¹⁸¹ *Příkaz, pokud není bezúplatný, je neplatný*. Dig. 17, 1, 1, 4 – Paulus; Pokud byla dohodnuta odměna, jednalo se o pracovní smlouvu nebo smlouvu o dílo. Inst. 3, 26/13. Bylo však možné poskytnout mandatáři odměnu, což bylo běžné zejména při vyšších službách, nesmělo to však být podmínkou smlouvy.

¹⁸² Při této činnosti býval mandatář obvykle vybaven plnou mocí, která byla jednostranným projevem mandantovým ve směru ke třetím osobám. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 257.

¹⁸³ Kdyby ale příkaz sledoval jen zájem mandatáře, příkazní smlouva by nevznikla, protože by se příkaz posuzoval jen jako právně nezávazná dobrá rada. „*Dám-li ti příkaz ve tvém zájmu, je příkaz zbytečný*“. Gai. III, 155-156.

Mandatář musel věrně provést příkaz, aniž by vybočil z mandantových mezí, přitom však nemusel příkaz plnit osobně, ale mohl pověřit i jiné osoby.¹⁸⁴ Mandant byl vázán převzít účinky příkazaného jednání a uhradit mu všechny náklady a nahradit škodu, která mu vznikla v přímé souvislosti s prováděním příkazu.¹⁸⁵

2.1.4 Obligace z deliktu

Ve druhé skupině obligací podle Gaiova dělení jsou obligace vznikající deliktem, tedy tak, že někdo protiprávním jednáním způsobí druhému újmu a mimosmluvně mu vzniká odvozená povinnost tuto újmu odčinit. Poškozenému přitom vzniká právo na náhradu škody způsobené protiprávním jednáním a rovněž právo na soukromou pokutu (*poena*), která představuje trest za vinu pachatelem projevou v protiprávním činu. Všechny závazky z deliktu přitom měly povahu jednostranných obligací, takže mohla být zavázána pouze jedna strana.

2.1.4.1 Definice deliktu

Římské delikty byly děleny podle toho, zda spadaly do práva soukromého, nebo veřejného. Soukromými delikty byly všechny ty, které poškozovaly pouze zájmy jednotlivce, a bylo jeho soukromou věcí, zda na škůdci vymáhal náhradu škody, respektive soukromou pokutu. Tyto delikty byly nazývány *delictum privatum* nebo také *maleficioium privatum*.¹⁸⁶ Jejich opakem byla obecně nebezpečná protiprávní jednání označovaná jako *crimen* (mn. č. *crimina*), kterými byl ohrožován veřejný zájem celé pospolitosti římské a pachatel byl stíhán římským státem, jakožto nadřazeným prvkem, a to v zájmu všech a

¹⁸⁴ V případě pověření jiných osob byl mandatář zodpovědný za nedbalost při volbě zástupce. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 257; SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 77.

¹⁸⁵ = Škoda *ex causa mandati*. Nemusel však hradit škodu vzniklou *in occasione mandati*, tj. bez přímé příčinné souvislosti s příkazem. Jestli mandatář prodal levněji, než zněl příkaz, anebo koupil více, musel mandant plnění přijmout, byl-li mandatář ochoten vyrovnat rozdíl ze svého. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 257; Srov. „*Ten, kdo příkaz vykonává, nesmí jít za rámeček příkazu.*“ Inst. 3, 26/8; Srov. Gai. III, 161.

¹⁸⁶ URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého: Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. Praha: C.H. Beck, 1994. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7049-107-8, str. 1.

postihoval jej veřejný trest.¹⁸⁷ Od současného právního systému se římskoprávní dělení deliktů značně lišilo, což je velmi patrné zejména u krádeže a loupeže, kteréžto delikty jsou dnes stíhány jako veřejnoprávní trestné činy, zatímco v římském právu spadaly do soukromé sféry. Na bezprávné činy je dnes pohlíženo jako na záležitost veřejné sféry i v případech, kdy v roli poškozeného není výlučně stát, ale i konkrétní osoba, která pak své zájmy může prosazovat ve vedlejším řízení o náhradě škody.

Za delikt však římské právo nepovažovalo jakýkoliv zásah do cizí zájmové sféry, ale muselo se vždy jednat o zásah proti určitým statkům, provedený určitým způsobem, který byl jako delikt označen, a jednalo se tedy o delikt typizovaný.¹⁸⁸ Svým způsobem typizované pak byly i předpoklady vzniku deliktu a povinností z něj vyplývajících. Jednalo se o jakési obligatorní znaky trestného činu, kterými bylo vyžadováno, aby zásah pachatele byl objektivně protiprávní¹⁸⁹, aby byl pachatel způsobilý spáchat bezprávní vědomým činem¹⁹⁰ a aby mu bylo možné bezprávní klást za vinu.¹⁹¹

¹⁸⁷ Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 110.

¹⁸⁸ Zatímco Římané měli vymezeny typické případy, kdy vznikala deliktní odpovědnost, dnes je stanovena obecná povinnost předcházet škodám, která na typické jednání vázána není. Ta je stanovena v § 415 občanského zákoníku, který v souladu se zásadou *neminem leadere* uvádí: „Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.“ Jedná se tedy o obecnou povinnost každého zachovávat podle daných okolností takovou míru opatrnosti, aby nezpůsobil jinému svým konáním nebo opomenutím škodu. Srov. HRÁDEK, Jiří. *Předsmluvní odpovědnost: culpa in contrahendo*. Praha: Auditorium, 2009. Studie (Auditorium). ISBN 978-80-903786-9-8, str. 4.

¹⁸⁹ Už tenkrát platila obdoba dnešních okolností vylučujících protiprávnost, kdy jednání nebylo považováno za protiprávní, jednal-li pachatel v nutné obraně, v nouzi nebo když poškozený s jeho jednáním souhlasil (což obdobně jako dnes neplatilo v případě ublížení na těle). KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 111; „*Je dovoleno zahánět násilí násilím*.“ viz Dig. 43, 16, 1, 27 – Ulpianus; „*Svolnému se neděje křivda*.“ REBRO, Karol. *Latinské právnické výrazy a výroky: římské právo od A do Z*. Praha: I. Železný, 1999. ISBN 80-240-1067-4, str. 50.

¹⁹⁰ Pachateli nemohly být osoby v podřízeném postavení, tj. otroci, ženy, děti i nedospělci, pokud nebyli ve věku blízkém dospělosti a neuvědomovali si následky svých jednání. Stejně tak byli vyloučeni šílenci (kromě světlých okamžiků) a samozřejmě i právnické osoby (na rozdíl od současnosti). Viz KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 111.

¹⁹¹ To bylo možné, pouze pokud jej chtěl konat a jednal tedy ve zlém úmyslu (*dolus malus*), anebo pokud nepostupoval dost opatrně a spáchal bezprávní z nedbalosti (*culpa*). Tamtéž; srov. Dig. 50, 17, 151 – Paulus.

2.1.4.2 Právní vztahy vyplývající z deliktních obligací

V souvislosti s deliktními obligacemi je důležité zaměřit se na delikty soukromé, které můžeme obecně charakterizovat jako „vědomý a zaviněný zásah do zájmové sféry jiné soukromé osoby, který odporuje právu nebo porušuje právní povinnost, ať už konáním, či nekonáním, a s nímž je spojován vznik obligace, čili vznik nároku strany poškozené na zaplacení soukromé pokuty, případně i na náhradu škody“.¹⁹² Z takovýchto deliktů plynuly tři možné obligace: Jednak závazek k náhradě způsobené škody ublíženému, dále povinnost zaplatit poškozené straně soukromou pokutu, přičemž někdy tato pokuta zahrnovala i náhradu škody, a rovněž existovaly delikty, z nichž vznikalo dotčené straně právo na zadostiučinění.¹⁹³ Všechny tyto nároky se realizovaly pomocí zvláštních žalob z deliktů – *actiones ex delicto*.¹⁹⁴ K vymožení nároku poškozeného na pokutu sloužily žaloby na pokutu (*actiones poenales*), které byly tak vážného charakteru, že měly v některých případech za následek i *infamii*.¹⁹⁵ K domáhání náhrady škody sloužila pak žaloba na vrácení věci (*actio rei persecutoriae*), kterou bylo zpočátku možné podat jen u některých deliktů a to pouze spolu s žalobou na pokutu.

Nutno podotknout, že trvalo delší dobu, než se ve vývoji římského práva prosadila zásada, že protiprávní čin zavazuje především k náhradě škody a teprve potom dává vzniknout nároku na pokutu. To je dáno zejména tím, že římské právo zpočátku nerozlišovalo mezi trestněprávní a civilněprávní odpovědností. Ve starším právu, jehož principy vycházely ještě z krevní msty, měla pokuta (mající povahu trestu) jednoznačně převahu a náhrada škody byla

¹⁹² VÁŽNÝ, Jan: Římské právo obligační, 2. vydání, Brno: Čs. A. S. Právník, 1946, str. 11.

¹⁹³ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, str. 279-280.

¹⁹⁴ Z civilních i přetorských deliktů (viz níže) příslušely poškozeným *actiones poenales* (*actiones ex delicto*) proti pachatelům, každá žaloba měla pak vlastní technické označení podle deliktu, ze kterého vyplývala: *actio furti* (condictio furtival) z krádeže, *actio iniuriarum* z urážky na cti, *actio doli* z podvodu atd. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 110.

¹⁹⁵ *Infamia* = snížení cti, odsouzený se tak stal tzv. *infamatem* (nečestným, zloověstným), a byl vedle společenského odsouzení stížen také určitými právními újmami trvalého charakteru – např. ztráta *ius suffragii* (hlasovací právo římských občanů v komiciích), či *ius honorum*, (právo být zvolen magistrátem). Dále byl infamatus vyloučen ze senátorského stavu a nemohl být procesním zástupcem. VÁŽNÝ, J.: *Nauky všeobecné, Soustava práva římského*, díl I., 1. vydání, Brno: Čs. A. S. Právník, 1946, str. 28-29.

dlouho otázkou vedlejší.¹⁹⁶ Postupem času však vzrostl význam náhrady škody, což mělo za následek zavedení pravidla, že obligační povinnost k náhradě škody vznikne z každého zaviněného porušení právních statků jiné soukromé osoby, a to i v případě ublížení na těle, a do náhrady škody se taktéž začaly započítávat i náklady na léčení či bolestné.¹⁹⁷

2.1.4.3 Civilní delikty

Na rozdíl od kontraktů, delikty měly vždy za následek vznik obligace stejného druhu a nezáleželo tedy na tom, jaký typizovaný delikt ji zapříčinil. Protiprávní jednání, ze kterého vznikaly deliktní závazky v republikánském Římě, mohlo spočívat v krádeži či loupeži, protiprávním poškození věci nebo v urážce na cti.¹⁹⁸

Furtum¹⁹⁹ (Krádež)

Podle císaře Justiniána bylo za krádež považováno zavrženíhodné zmocnění se movité věci, nebo jejího užitku (*furtum possessionis*), nebo její držby (*furtum usus²⁰⁰*), a tím vykonání něčeho, co bylo podle přirozeného práva zakázáno.²⁰¹ Tato definice zahrnovala jakékoliv protiprávní nakládání s věcí v úmyslu obohatit se, tedy i loupež, zpronevěru a zčásti také podvod.²⁰²

Předmětem krádeže mohl být jakýkoliv movitý předmět vyjma věcí posvátných (šlo by o svatokrádež), věcí státních, nebo nikomu nepatřících.²⁰³

¹⁹⁶ Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 110; FRANC, M. *Obligace v římském právu a jejich komparace se současným systémem*. Praha. 2021. Bakalářská práce. Policejní akademie v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra soukromoprávních disciplín. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

¹⁹⁷ BOHÁČEK, M.: *Nástin přednášek o soukromém právu římském II. – Právo obligační, Právo dědické*, 1. vydání, Praha: Nákladem vlastním vytiskl Jiří Jelen, 1946, str. 20-21; FRANC, M. *Obligace v římském právu a jejich komparace se současným systémem*. Praha. 2021. Bakalářská práce. Policejní akademie v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra soukromoprávních disciplín. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

¹⁹⁸ Inst. 4, 1.

¹⁹⁹ Termín je odvozen od latinského slova *fero, ferre* = nést, odnést. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 262. Rovněž se můžeme dočíst o odvození termínu ze slova *furvus*, což znamená tmavý (neboť je takový čin prováděn tajně, skrytě a často v noci), nebo od slova *fraus*, což znamená zavrženíhodné jednání, Inst. 4, 1/2.

²⁰⁰ Protiprávní užití cizí věci tím, kdo má věc u sebe, ale není oprávněn ji užívat – např. schovatel užívající svěřenou věc. Viz kapitola 1.4.3 této práce.

²⁰¹ Inst. 4, 1/1.

²⁰² Srov. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 262.

²⁰³ Předmětem krádeže mohl být i svobodný člověk. Srov. Inst. 4, 1/9.

Objektivním předpokladem krádeže bylo skutečné nakládání s takovýmto předmětem, kdy samotný úmysl dopustit se krádeže nestačil, neboť se úmysl krást (subjektivní předpoklad) musel projevit navenek určitými činy. Pachatel pak musel jednat s vůlí obohatit se nebo s vůlí krást, nezáleželo však na pohnutce, jež ho k tomu vedla.²⁰⁴

Předmětem žalob *actio furti* plynoucích z krádeže byl násobek hodnoty věci a výše tohoto násobku se určovala podle okolností, za jakých byla věc ukradena. Záleželo na tom, zda byl zloděj při krádeži přistižen, kdy se jednalo o krádež zjevnou²⁰⁵ a bylo možno požadovat čtyřnásobek hodnoty ukradené věci, anebo zda byl zpětně usvědčen jinak²⁰⁶, kdy jej bylo možno žalovat na dvojnásobek hodnoty ukradené věci.²⁰⁷ Trojnásobek hodnoty ukradené věci pak platil ten, u koho byla ukradená věc nalezena, a to i když ji sám neodcizil, jakož i ten, kdo takto věc podstrčil.²⁰⁸ Žalobu z krádeže přitom mohl uplatnit nejen vlastník ukradené věci, ale každý, kdo měl právní zájem na tom, aby věc nebyla ukradena, tedy i např. poživatel, uživatel, držitel v dobré víře či vypůjčitel.²⁰⁹ Druhou žalobu vycházející z krádeže, tzv. *condictio furtiva*, jejímž předmětem bylo vrácení věci nebo zaplacení její hodnoty, mohl užít pouze vlastník věci. Tato žaloba se používala tehdy, pokud vlastník věci nemohl použít vlastnickou žalobu, protože byla ukradená věc zlodějem zničena nebo spotřebována.

²⁰⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 207; srov. Inst. 4, 1/6.

²⁰⁵ O zjevnou krádež se nejednalo pouze tehdy, když byl zloděj chycen na místě, kde kradl, ale také tehdy, jestliže se při dopadení zloděj s ukradenou věcí ještě nacházel na veřejném místě, nebo na soukromém pozemku vlastníka věci, anebo byl viděn a zadržen na jiném místě, dříve, než odešel z místa, odkud věc odcizil a neodnesl ji do bezpečí. Inst. 4, 1/3.

²⁰⁶ *Zjevným zlodějem není ten, kdo přinesl věc na místo, kam ji přinést chtěl i když byl s touto odcizenou věcí přistižen*. Viz Tamtéž.

²⁰⁷ DOSTALÍK, Petr. [Furtum] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 30. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/7-futurum/>.

²⁰⁸ Srov. Inst. 4, 1/4; KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 262.

²⁰⁹ Gai. III, 203. Nemohl ji však uplatnit schovatel, protože mu bylo zapovězeno užívání věci. DOSTALÍK, Petr. [Furtum] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 30. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/7-futurum/>.

***Damnum iniuria datum* (Protiprávní poškození cizí věci)**

Jiným civilním deliktem bylo poškození cizí věci, spočívající v úmyslném nebo nedbalostním poškození hmotného majetku jiné osoby.²¹⁰ Žalobu, vycházející z Aquiliova zákona mohl vlastník (později i držitel v dobré víře či osoba věcně oprávněná jako např. věřitel) poškozené věci využít pro nahrazení nejvyšší hodnoty poškozené věci.²¹¹ Konstrukce nejvyšší hodnoty věci v době předcházející poškození spolu slučovala prvek náhrady škody a pokuty. Sankcí tedy nebyla náhrada škody, ale pokuta za ve zlém úmyslu spáchané protiprávní poškození.²¹²

***Iniuria* (Urážka na cti)**

Konečně byla civilním deliktem i *iniuria*, tedy urážku na cti. Ta zpočátku spočívala pouze v útocích proti tělesné integritě, postupně však zahrнула i urážlivé slovní projevy, posunky a podobně.²¹³ Urážka na cti předpokládala zlý úmysl a mohla být provedena buďto přímo, nebo nepřímo. Nepřímou urážkou na cti rozumíme její spáchání na osobách uráženému blízkých – děti manželka, rodiče, i otroci.²¹⁴ Poškozenému příslušela výhradně osobní žaloba *actio iniuriarum aestimatoria* mířící na peněžitou pokutu.²¹⁵

2.1.4.4. Prétorské delikty

Typizované důvody, ze kterých vyplývaly delikty civilní, byly prétozem postupně doplňovány dalšími důvody vedoucími k deliktům prétorským. Typicky bylo z krádeže vyčleněno jednání, spočívající v násilném odejmutí cizí věci, tedy

²¹⁰ Muselo se jednat o aktivní formu nedbalosti (*culpa in faciendo*), v případě opomenutí se nejednalo o delikt. Dále musela být škoda způsobena přímým fyzickým působením na věc (později prétozem změněno). DOSTALÍK, Petr. [*Damnum iniuria datum*] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 30. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/6-damnum-iniuria-datum/>.

²¹¹ Při zabití otroka nebo čtyřnohého stádového zvířete se výše pokuty určovala nejvyšší cenou věci v právě uplynulém roce, při poškození (zranění) otroka či stádového čtyřnohého zvířete (dobyččete) a každé jiné věci (včetně jejího úplného zničení) se výše pokuty určovala z nejvyšší ceny věci v posledních třiceti dnech. Viz Inst. 4, 3; KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 263-264.

²¹² Tamtéž.

²¹³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 264-265.

²¹⁴ Inst. 4, 4/2. Otroky samotné přitom nebylo možno urazit, jejich prostřednictvím však mohli být uraženi jejich páni. Inst. 4, 4/3.

²¹⁵ Is.muni.cz: 8. přednáška, *obligace z deliktů* [online]. [cit. 19. 1. 2023]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/law/jaro2009/BEV203Zk/index.qwarp?prejit=2070226>. Použití této žaloby mělo na pachatele infamující účinek.

loupež (*rapina*), a byla takovému jednání přidělena vlastní žaloba (*actio vi bonorum raptorum*). Dále došlo ke vzniku deliktů, jakými byly *dolus*²¹⁶, *vis ac metus*²¹⁷, *sepulchrum violatum*²¹⁸, *corruptio servi*²¹⁹ a další.

Prétorské delikty nezpůsobovaly podle římského civilního práva absolutní neplatnost či nicotnost právního jednání. Prétor jim však poskytoval zvláštní prostředky ochrany tím, že umožňoval podávat žaloby na vrácení nepoctivě vylákaného plnění.²²⁰

2.1.5 Obligace z jiných právních důvodů

Mezi zavazující důvody byl Gaiusem později přidán ještě třetí, a to sice *ex variis causarum figuris* (z různých příčin). Ke vzniku závazku tedy mohli vést různorodé skutečnosti, které někdy připomínaly poměry smluvní, jindy deliktní, chyběl jim však některý z podstatných znaků smlouvy nebo deliktu, a proto je nebylo možné příslušně zařadit.²²¹

2.1.5.1 Kvazikontrakty

V případě kvazikontraktů byl oním postrádaným podstatným znakem zejména souhlas stran, tedy vůle zavázat se. Byly sem zahrnuty zavazovací skutečnosti podobné jednak smlouvě o zápůjčce, a jednak smlouvě příkazní. V obou případech chyběl podstatný znak dohody – souhlas.²²²

²¹⁶ = Podvod – Postup, kterým někdo zatajováním nebo předstíráním skutečností a okolností přiměje druhého k jednání, které je mu na škodu. Tamtéž str. 97-98.

²¹⁷ = Donucení, vydírání – něčí bezprávné vyhrožování vzbudilo odůvodněný strach, že nebude-li ohrožený jednat, postihne jej zlo, kterým bylo vyhrožováno a které představovalo značnou újmu. Co je „značná újma“ posuzovalo římské právo podle objektivních hledisek: je to újma, která by se zalekl i velmi srdnatý člověk, např. smrt, těžké ublížení na těle nebo ztráta svobody. KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 98, 261.

²¹⁸ *Jednání zaměřené proti výkonu práva pohřbívat (např. otevření cizího hrobu za účelem nedovoleného pohřbu, porušení náhrobků, zabraňování uskutečnění pohřbu)*. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 215.

²¹⁹ Delikt spočívající v morální zkažení cizího otroka (např. naváděním k útěku, k protiprávnímu jednání, k lenivosti atp.) Tamtéž.

²²⁰ SALÁK, Pavel a Lucie MRÁZKOVÁ, *Ius honorarium – římské magistratury a jejich činnost: sborník z konference* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019. [cit. 19. 1. 2023]. ISBN 978-80-210-9447-2, str. 53. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/iushonorarium2019/ius_honorarium-2019.pdf.

²²¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 218; Gai. III, 91

²²² Tamtéž.

V souvislosti s kvazikontrakty je uváděn pojem bezdůvodné obohacení. K němu mohlo dojít právě při nedokonalém uzavření některé ze smluv, kdy bylo skutečně předání věci, aniž by došlo k souhlasu stran a ke sjednání kontraktu. Fakt, že byla předaná věc získána bezprávným způsobem, pak dával vzniknout povinnosti věc vrátit dle pravidla, že nikdo nesmí mít zisk z cizí škody, tedy nikdo se nesmí obohatit ze ztráty druhého.²²³

2.1.5.2 Kvazidelikty

Jako paralela obligací kvazikontraktních existovala kategorie kvazideliktů – závazků vznikajících ze situací podobných situacím deliktním, avšak postrádajících některý z podstatných znaků deliktu, kterým bylo obyčejně zavinění.²²⁴

2.1.5.3 Innominátní smlouvy

Dalším případem, kdy závazek nevznikal ani ze smlouvy, ani z deliktu, byly takzvané nepojmenované (innominátní) kontrakty. Jednalo se o dvoustranné rovné kontrakty vznikající stejně jako reálné smlouvy až poskytnutím plnění. Jejich podstata spočívala v tom, že jedna strana poskytla plnění, a proto oprávněně očekávala, že bude plnit i protistrana. Pokud však k protiplnění nedošlo, vznikl účastníkovi, který již plnění poskytl, nárok na vrácení věci z titulu bezdůvodného obohacení, případně vydání smluveného protiplnění, které právě bylo předmětem innominátních smluv.²²⁵

2.1.5.4 Pacta

Poslední cesta, kterou mohlo dojít ke vzniku závazku, vedla prostřednictvím prosté neformální dohody dvou stran za účelem úpravy situace, na níž měly obě strany zájem.²²⁶ Původně byly takovéto dohody považovány za nežalovatelné

²²³ Dig. 5, 3, 38 – Paulus; Dig. 12, 7, 1, 3 – Ulpianus.

²²⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 220, 265.

²²⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. vyd. Praha: Nakladatel J. Otto, 1903, s. 364; Srov. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 198; FRANC, M. *Obligace v římském právu a jejich komparace se současným systémem*. Praha. 2021. Bakalářská práce. Policejní akademie v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra soukromoprávních disciplín. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

²²⁶ Tamtéž.

naturální obligace²²⁷, ale postupně z nich vznikla *pacta* mající oporu v právu a vymahatelná u soudu nejprve procesními námitkami a později i přímo žalobami.²²⁸

²²⁷Naturální obligace byly nežalovatelné pohledávky, pod které spadaly například závazky z her a sázek. Příčinou vzniku naturálních obligací byly nejtypičtější situace, které nastávaly, když se otrok nebo nezletilý stal dlužníkem, ale protože otrok nebyl subjektem práva a svého pána zavazovat nemohl – nemohla vzniknout řádná obligace, ale hospodářské poměry si vyžadovali plnění dluhů. Epravo.cz: *Závazky z her a sázek* [online]. [cit. 20. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zavazky-z-her-a-sazek-17867.html?mail>.

²²⁸KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 218; Gai. III, 259.

2.2 ZÁVAZKOVÉ PRÁVO V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

Výrazný římskoprávní odkaz nacházíme již v samotné struktuře čtvrté části občanského zákoníku, jež je po vzoru Gaiova učení členěna na závazky ze smluv, z protiprávních jednání a z jiných právních důvodů, které jsou k tomu podle právního řádu způsobilé.²²⁹ Zákoníkem obsažený výčet smluvních typů je však pouze demonstrativní, neboť strany mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není typově upravena, a nejsou vázány existencí příslušné žaloby, jako tomu bylo v římském právu.²³⁰ Pokud však zákon upravuje určitou typizovanou smlouvu, nesmí být místo ní uzavřena smlouva nepojmenovaná a je třeba dodržet požadavky na její obligatorní obsah.

2.2.1 Závazky z právních jednání

Tyto závazky vznikají smlouvou, kterou strany svobodně projeví vůli zříditi mezi sebou závazek.²³¹ Za uzavřenou se smlouva považuje, jakmile si strany ujednájí její obsah, kterým se zavazují řídit, a tedy dojde k přijetí nabídky.²³² Způsob jejího uzavření přitom není tolik vázán na stanovenou formu, jak tomu bylo u tradičních římských obligací, ale občanský zákoník využívá dispozitivních ustanovení: Každý má právo zvolit si pro sjednání závazku libovolnou formu, není-li v její volbě omezen ujednáním nebo zákonem.²³³ Pokud už je nějaká forma uzavření smlouvy stanovena, jde o případy, vyžadující formu písemnou.²³⁴ Současně není-li smlouva uzavřena slovy, musí být z okolností zřejmá vůle stran ujednat její náležitosti.²³⁵

Protože zákonodárci užíli pro sjednávání smluv obecně platných dispozitivních ustanovení, nelze již soudobé smluvní závazky dělit na formální a

²²⁹ OZ, § 1723.

²³⁰ OZ, § 1746.

²³¹ OZ, § 1724/1.

²³² OZ, § 1725, § 1745; srov. *acceptatio* – kapitola 2.1.3 této práce.

²³³ OZ, § 559; srov. *Po uzavření smlouvy mezi stranami v jiné formě, než písemné je stranám ponecháno na vůli, zda si obsah smlouvy v písemné formě potvrdí.* OZ, § 1757/1; *Dohodnou-li se strany, že pro uzavření užijí určitou formu, má se za to, že nechtějí být vázány, nebude-li tato forma dodržena. To platí i tehdy, projeví-li jedna ze stran vůli, aby smlouva byla uzavřena v písemné formě.* OZ, § 1758.

²³⁴ *Písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší.* OZ, § 560.

²³⁵ OZ, § 1756.

neformální, jak činili římstí právníci. Proto je druhá hlava občanského zákoníku, pojednávající o závazcích z právních jednání, členěna podle účelu, ke kterému závazky slouží:

2.2.1.1 Převedení věci do vlastnictví jiného

Darování

První možností, jak převést věc do vlastnictví jiného, kterou občanský zákoník vyjmenovává, je darování. Základním znakem darovací smlouvy je její bezplatnost.²³⁶ Stejně tak bylo darování (*donatio*) bezplatné a dobrovolné i v římském právu. To však na něj nenazíralo jako na smluvní jednání, ale pouze jako na kauzu, tedy důvod majetkového převodu. Nebylo tak řazeno mezi smluvní závazky, ale bylo dohody bez možnosti vynutit její plnění žalobou (*pacta legitima*).²³⁷ Tento smluvní typ tedy není typickým odrazem římskoprávního kontraktu.

Koupě

Římským právníkům dobře známý institut nacházíme v následujícím oddílu občanského zákoníku, pojednávajícím o koupi. Soudobá koupě si ponechala většinu hlavních rysů výše popsané římskoprávní smlouvy o koupi a prodeji (*Emptio-venditio*). Mám-li zdůraznit některé rozdíly, pak největší nalezneme v přechodu odpovědnosti za prodávanou věc z prodávajícího na kupce. V římském právu platila zásada „*periculum est emptoris*“ (nebezpečí postihuje kupce), která stanovovala, že dojde-li k poškození nebo zničení prodávané věci po uzavření kupní smlouvy, postihuje odpovědnost kupce, i když mu zatím koupená věc nebyla odevzdána, neboť na něj odpovědnost přecházela již uzavřením kupní smlouvy a byl by tak povinen zaplatit kupní cenu.²³⁸ Jiné je to v občanském zákoníku, který stanovuje, že „*na kupujícího přechází nebezpečí škody na věci současně s nabytím vlastnického práva a nabude-li kupující vlastnické právo před odevzdáním věci, má prodávající až do odevzdání věci*

²³⁶ OZ, § 2055

²³⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661, str. 202 – 204.

²³⁸ Inst. III 23/3; KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 252.

práva a povinnosti schovatele“.²³⁹ Výjimkou je pak koupě s výhradou vlastnického práva, neboť „*vyhradí-li si prodávající k věci vlastnické právo, má se za to, že se kupující stane vlastníkem teprve úplným zaplacením kupní ceny. Nebezpečí škody na věci však na kupujícího přechází již jejím převzetím.*“²⁴⁰

Směna

Poslední smlouvu, kterou občanský zákoník poskytuje k převedení věci do vlastnictví jiného, je smlouva směnná, kterou se každý ze stran zavazuje převést druhé straně vlastnické právo k věci výměnou za závazek druhé strany převést vlastnické právo k jiné věci.²⁴¹ Na rozdíl od kupní smlouvy tedy pro plnění takovéto smlouvy není potřeba peněz. Proto by se mohlo zdát, že tento právní konstrukt bude pro římské právníky dobře známým a náležitě normovaným. Ve skutečnosti však římské právo pro směnu (*rei permutatio*) neznalo příslušnou žalobu a vzhledem k římské typové vázanosti se tedy nejednalo o reálný kontrakt, ale o innominátní smlouvu.²⁴²

2.2.1.2 Přenechání věci k užití jinému

Druhý díl hlavy OZ, pojednávající o závazcích z právních jednání, popisuje případy přenechání věci k užití jinému, tedy takové smlouvy, při kterých předmětná věc zůstává ve vlastnictví věřitele a dlužník je povinen ji za smluvených podmínek navrátit. V tomto oddílu nalezneme mnoho klasických obligací známých z římského práva, jakými jsou výprosa, výpůjčka, nájem, pacht a zápůjčka, i když jsou samozřejmě v některých bodech pozměněny či doplněny tak, aby odpovídaly soudobým požadavkům.

Zápůjčka

Zápůjčkou je označována smlouva o dočasném přenechání určitého množství druhově určitých věcí k užívání.²⁴³ Podstatné náležitosti přebírá z římskoprávní smlouvy *mutuum*. I na současnou zápůjčku lze vztáhnout

²³⁹ OZ, § 2082. Hovoříme-li o převodu vlastnického práva k nemovité věci zapsané ve veřejném seznamu, nabývá se odpovědnosti teprve zápisem do takového seznamu. OZ, § 1105.

²⁴⁰ OZ, § 2132.

²⁴¹ OZ, § 2184; Ekvivalent římskoprávního *mutuum* byl tradičně česky označován jako zápůjčka (AGBG § 983), avšak občanské zákoníky z let 1950 a 1964 používaly pro *mutuum* označení půjčka (OZ 1950, § 419; OZ 1964, § 657). Občanský zákoník se navrácí k termínu zápůjčka.

²⁴² Viz kap. 2.1.5.3 této práce

²⁴³ OZ, § 2390.

římskoprávní zásadu *casus sentit dominus* (náhodu nese vlastník)²⁴⁴ a protože se vylužitel dočasně stává vlastníkem, je za vypůjčenou věc plně odpovědný. Rozhoduje sám, co se zapůjčenou věcí udělá, protože je povinen vrátit věc pouze stejného druhu, nikoliv totožnou.

Výpůjčka

Moderní závazkové právo z toho římského přebírá také smlouvu o výpůjčce, která je zde definována tak, že „*půjčitel přenechává vypůjčitelu nezužitelnou věc a zavazuje se mu umožnit její bezplatné dočasné užívání*“.²⁴⁵ Přitom vypůjčitel nabývá právo věc užívat pouze ujednaným způsobem (nebyl-li způsob ujednan, potom pouze způsobem přiměřeným povaze věci) a není oprávněn věc přenechat jiné osobě bez půjčitelova svolení.²⁴⁶ Pokud toto vypůjčitel nedodrží a dojde k porušení smlouvy, nejedná se o krádež, jako tomu bylo v římském právu, ale o odpovědnost za škodu porušením smluvní povinnosti, a je tak povinen nahradit škodu z porušení vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit.²⁴⁷ Této povinnosti může být zproštěn pouze v případě, že za nesplnění povinnosti ze smlouvy může vyšší moc, tedy „*prokáže-li se, že mu ve splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli*“.²⁴⁸

Výprosa

Výpůjčce je v mnohém podobná výprosa, vycházející z římského institutu *precarium*, který však nebyl smluvním typem, nýbrž důvodem nabytí držby.²⁴⁹ Až později došlo zásahem prétora k zařazení *precaria* mezi innominátní kontrakty a začalo být pojímáno jako klasická smlouva. Jednalo se o smlouvu, kde jedna

²⁴⁴ Viz FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: Key Publishing, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-119-1, str. 141.

²⁴⁵ OZ, § 2193.

²⁴⁶ OZ, § 2194.

²⁴⁷ Viz OZ, § 2913/1.

²⁴⁸ OZ, § 2913/2. *Překážka vzniklá ze škůdcových osobních poměrů nebo vzniklá až v době, kdy byl škůdce s plněním smluvené povinnosti v prodlení, ani překážka, kterou byl škůdce podle smlouvy povinen překonat, ho však povinnosti k náhradě nezprostí*. Tamtéž.

²⁴⁹ DOSTALÍK, Petr. [Zápůjčka, výpůjčka, výprosa a úschova] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017 [cit. 7. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/5-zapujcka-vypujcka-uschova-a-vyprosa/>; srov. SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, str. 86.

strana poskytovala bezplatně druhé straně hmotnou věc movitou či nemovitou (popř. výkon věcného práva) až do odvolání, které mohlo nastat kdykoliv dle vůle půjčitele.²⁵⁰ Na rozdíl od výpůjčky (*commodatum*) se půjčitel z výprosy žádným způsobem nezavazoval vůči precaristovi (výprosníkovi) a nebyl povinen ponechat mu půjčenou věc po určitou dobu. Naproti tomu precarista odpovídal za úmyslné poškození či ztrátu věci.

V předchozích kodexech byl termín výprosy vypuštěn a byl znám pouze jako určitý poddruh výpůjčky, avšak současný občanský zákoník jej do občanského práva znovu navrácí. Výprosa je zde charakterizována jako bezplatné přenechání věci jiné osobě bez stanovení účelu, ani doby užívání.²⁵¹ Půjčitel přitom může kdykoliv dle vlastního uvážení tuto věc žádat zpět a výprosník má možnost půjčenou věc kdykoliv vrátit půjčiteli, nemůže ji však vrátit tehdy, pokud by tím způsobil půjčiteli značné obtíže, ledaže by s tím půjčitel souhlasil.²⁵² Výprosník přitom odpovídá za škodu na půjčené věci, avšak této odpovědnosti se může zprostit v případech, kdy prokáže, že věc užíval způsobem přiměřeným její povaze. Pokud výprosník bez souhlasu půjčitele dovolí, aby věc užívala třetí osoba, je odpovědný za škodu z toho vzniklou, ledaže by ke škodě došlo i jinak.²⁵³

Nájem a pacht

Zatímco v římském právu byly nájemní i pachtovní smlouvy shodně zahrnuty pod smlouvu o nájmu a pronájmu, konkrétně pod *locatio-conductio rei*, v tom současném nalezneme zvlášť ustanovení věnující se smlouvám nájemním a zvlášť ta o smlouvách pachtovních. „*Nájemní smlouvou se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci věc k dočasnému užívání a nájemce se zavazuje platit za to pronajímateli nájemné.*“²⁵⁴ „*Pachtovní smlouvou se propachtovatel zavazuje přenechat pachtýři věc k dočasnému užívání a požívání a pachtýř se zavazuje platit za to propachtovateli pachtovné nebo poskytnout poměrnou část výnosu z*

²⁵⁰ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-021-5, str. 186.

²⁵¹ OZ, § 2189.

²⁵² OZ, § 2190.

²⁵³ OZ, § 2191.

²⁵⁴ OZ, § 2201.

věci.²⁵⁵ Rozdílnost smluv tedy spočívá v tom, zda je svěřená věc určena pouze k užívání (nájem), anebo k užívání i požívání (pacht) a na rozdíl od nájmu se u pachtu předpokládá, že pachtýř bude vlastním přičiněním věc obhospodařovat tak, aby přinášela výnos.²⁵⁶

Římané měli za to, že božská moc nemůže nájemci (pachtýři) způsobit škodu. Jestliže tedy vlivem skutečnosti, kterou pachtýř nebyl schopen ovlivnit (sucho, požár, potopa atp.), došlo k neúrodě neobvyklého rozsahu, měl pachtýř právo na slevu z pachtovného. Nicméně běžné škody nezpůsobující výjimečné ztráty, musel nájemce strpět.²⁵⁷ Podobný princip nalezneme v občanském zákoníku v sekci pojednávající o pachtovních smlouvách, avšak škoda zde již nevzniká vinou vyšší moci, ale vinou propachtovatele. Je zde stanoveno, že *„neodstraní-li propachtovatel vadu věci, kterou má povinnost odstranit, bez zbytečného odkladu, a klesne-li proto výnos z propachtované věci pod polovinu běžného výnosu, má pachtýř právo na slevu z pachtovného a odstraní-li vadu sám, má právo na náhradu vynaložených nákladů“*.²⁵⁸ Jedná-li se o vadu, pro kterou lze z propachtované věci dosáhnout nanejvýš jen nepatrného výnosu, má pachtýř právo na prominutí pachtovného, nebo na vypovězení pachtu bez výpovědní doby.²⁵⁹

U smluv nájemních je riziko ponecháno na nájemci. Jedinou výjimkou je ustanovení uvádějící, že umožní-li po předchozím oznámení nájemce pronajímateli v nezbytném rozsahu prohlídku pronajímané věci za účelem provedení její opravy nebo údržby a tímto vzniknou nájemci obtíže nikoliv nepodstatného charakteru, má nájemce rovněž právo na slevu z nájemného.²⁶⁰

2.2.1.3 Ostatní smluvní závazky

V následujících dílech hlavy druhé nalezneme množství smluv nového typu, které římské právo neznalo vůbec, nebo jen ve velmi pozměněné podobě. Takovými jsou například smlouva o zájezdu, smlouva o přepravě, smlouva o

²⁵⁵ OZ, § 2332/1.

²⁵⁶ [Obcanskyzakonik.justice.cz: Nájem a pacht](http://obcanskyzakonik.justice.cz) [online]. [cit. 21. 1. 2023]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/smluvni-pravo/konkretni-zmeny-ve-zvlastni-casti/najem-a-pacht>.

²⁵⁷ Srov. Dig. 19. 2. 25. 6.

²⁵⁸ OZ, § 2337/1.

²⁵⁹ OZ, § 2337/2.

²⁶⁰ OZ, § 2219/1,2.

péči o zdraví, smlouva o kontrolní činnosti nebo smlouva o účtu. Přesto je zde rozebíráno i několik smluv římskému právu dobře známých a na ty bych se nyní chtěl zaměřit.

Pracovní smlouva a smlouva o dílo

Abychom nejprve ucelili odkaz římskoprávní smlouvy o nájmu a pronájmu, je nasnadě doplnit, že kromě nájmu obsahuje občanský zákoník i obdoby dalších dvou druhů smluvního typu *locatio-conductio*, kterými jsou smlouva pracovní (*locatio-conductio operarum*) a smlouva o dílo (*locatio-conductio operis*).

Pracovní smlouva je zde však zmíněna pouze okrajově a občanský zákoník pro její bližší úpravu odkazuje na zákoník práce²⁶¹, který záležitosti pracovního poměru upravuje jako *lex specialis*, pokud však nějakou problematiku neupravuje, použijí se ustanovení občanského zákoníku.²⁶² Pracovní smlouva zde již není považována za pouhý poddruh nájmu. Její obsah radikálně vzrostl, neboť se již zdaleka nevztahuje pouze na práce manuální a nejedná se o pouhé svobodné zprostředkování práce jinak vykonávané otrokem. Pracovní smlouva začala sloužit k nájmu cizí pracovní síly nikoliv pouze fyzické, ale i duševní či intelektuální a vztahuje se obecně k výkonu jakékoliv závislé práce vykonávané zaměstnancem pro zaměstnavatele. Proto se soudobá pracovní smlouva od té římskoprávní v mnohém liší a ustanovení, která o ní pojednávají, jsou daleko rozsáhlejší a podrobnější. Přibyla zde problematika péče o zaměstnance, záležitosti odborových organizací možnost odpovědnosti za svěřené hodnoty a mnohé další.

Co se týče smlouvy o dílo, tak ta je již opět předmětem občanského zákoníku a její účel a náležitosti byly přežaty po vzoru *locatio-conductio operis*. „Smlouvou o dílo se zhotovitel zavazuje provést na svůj náklad a nebezpečí pro objednatel dílo a objednatel se zavazuje dílo převzít a zaplatit cenu.“²⁶³ V římském právu platilo, že za škodu na díle byť nedbalostní odpovídal ten, jehož vinou ke škodě došlo a byla-li zapříčiněna vyšší mocí, nesl riziko

²⁶¹ Zákon č. 262/2006 Sb.

²⁶² V důvodové zprávě autoři OZ vysvětlují, že pracovní smlouva byla do občanského zákoníku zařazena především z důvodu tradice s respektem k systematickému hledisku, vzhledem k němuž má občanský zákoník kodifikovat souhrn všech soukromoprávních smluvních typů. ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2, str. 895-897.

²⁶³ OZ, § 2586/1.

objednavatel.²⁶⁴ Obdobně se nyní užije ustanovení občanského zákoníku pojednávající o škodě na převzaté věci, které stanoví, že „každý, kdo od jiného převzal věc, která má být předmětem jeho závazku, nahradí její poškození, ztrátu nebo zničení, neprokáže-li, že by ke škodě došlo i jinak“.²⁶⁵ „Újmu způsobenou náhodou přitom nahradí ten, kdo dal ze své viny k náhodě podnět, zejména tím, že poruší příkaz nebo poškodí zařízení, které má nahodilý újmě zabránit.“²⁶⁶

Smlouva o úschově

Poslední druh smluvních závazků moderního práva, na který bych se chtěl zaměřit, je úschova. Ta je dalším smluvním typem, který byl do soudobého práva zahrnut po vzoru práva římského. Podle OZ „se smlouvou o úschově schovatel zavazuje převzít věc, aby ji pro uschovatele opatroval“.²⁶⁷ Přitom je povinen převzatou věc opatrovat tak, jak bylo ujednáno. Uschovateli pak schovatel předmětnou věc vrátí po uplynutí sjednané doby, nebo i dříve, pokud o to uschovatel požádá.²⁶⁸

Současná úschova se od té římskoprávní téměř v ničem podstatném neliší, můžeme zde však nalézt drobné odchylky, a to třeba v odpovědnosti za náhodu: Pokud dle římského práva depozitář uschovanou věc užije, je odpovědný i za náhodu. Současné právo je však doplněno o liberační důvod stanovující, že se schovatel může zbavit odpovědnosti i za nahodilou škodu v případě, že prokáže, že by ke škodě došlo i tehdy, kdyby žádnou ze svých povinností neporušil.²⁶⁹

2.2.2 Závazky z deliktů

Do občanského zákoníku byla nově po vzoru římského práva zahrnuta skupina závazků vznikajících z deliktů, kterou nalezneme v hlavě třetí té části OZ, pojednávající o relativních majetkových právech. Pojem delikt je zde však chápán odlišně. Římské právo rozlišovalo dva druhy protiprávních (bezprávných) činů a to *crimina* označující činy ohrožující zájmy celé společnosti a *delicta*

²⁶⁴ Srov. Dig. 19. 2. 62; Dig. 19. 2. 37.

²⁶⁵ OZ, § 2944.

²⁶⁶ OZ, § 2904.

²⁶⁷ OZ, § 2402.

²⁶⁸ OZ, § 2403.

²⁶⁹ OZ, § 2405.

představující vědomé a zaviněné zásahy do cizí zájmové sféry soukromých osob. Jako delikt tedy bylo označováno pouze narušení zájmů jednotlivce.²⁷⁰ Oproti tomu současné právo pod tímto pojmem chápe obecné porušení (komisivní akt, kdy se subjekt povinnosti choval tak, jak se podle právní povinnosti chovat neměl) či opominutí (omisivní akt, kdy se subjekt povinnosti nechoval tak, jak se podle právní povinnosti chovat měl) právní povinnosti, přičemž porušení povinnosti je objektivní stav posuzovaný v našem právu odděleně od otázky zavinění či deliktní způsobilosti škůdce.²⁷¹ Deliktními závazky jsou tedy myšleny obecně závazky z takového jednání, kterým se porušuje nějaká právní povinnost a tím vzniká odpovědnost.

Delikty můžeme dělit na veřejnoprávní, které zahrnují trestněprávní delikty a správněprávní delikty, a soukromoprávní, které představují zásah do soukromých zájmů. Občanskoprávní úprava je tedy širší než úprava trestní, protože kromě újmy vzniklé porušením zákona zahrnuje i porušení smlouvy nebo dobrých mravů.²⁷²

Oběť trestných činů jako krádež nebo poškození cizí věci (i ostatních), již není odkázána pouze na vymáhání vzniklé škody soukromoprávní cestou, jako tomu bylo v římském právu, ale spácháním takového deliktu dochází ke vzniku odpovědnosti veřejnoprávní, a tedy k následnému řízení z moci úřední. O náhradě škody je pak rozhodováno v meritorním řízení, poškozený však může být i dále odkázán na řešení náhrady škody občanskoprávní žalobou. Soukromoprávní delikty pak státem z moci úřední stíhány nejsou a pouze dávají poškozenému možnost podání občanskoprávní žaloby (uplatnění zásady autonomie vůle). Občanskoprávní žaloby mají přitom spíše funkci reparační nežli represivní.

2.2.3 Závazky z jiných právních skutečností

V souvislosti s jinými právními skutečnostmi vedoucími ke vzniku závazků v moderním právu bych zmínil především pojem bezdůvodné obohacení, o kterém se v OZ píše tak, že „*kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu*

²⁷⁰ Viz kapitola 1.5.1 této práce.

²⁷¹ BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0, str. 191.

²⁷² OZ, § 2910, § 2913, § 2909.

*obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil*²⁷³ a je zde tedy obsažena obdoba pravidla známého již římskému právu.²⁷⁴ „*Bez důvodně se přitom obohatí zvláště ten, kdo získá majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám.*“²⁷⁵ Tímto způsobem obohacenému pak vzniká povinnost vydat bezdůvodné obohacení a to formou obnovení původního stavu, a pokud obnovení není možné provést vydáním neoprávněného majetkového prospěchu in natura, vzniká povinnost k poskytnutí peněžité náhrady ve výši obvyklé ceny nebo dohodnuté úplaty.²⁷⁶

²⁷³ OZ, § 2991/1.

²⁷⁴ Srov. kapitola 1.6.1 této práce.

²⁷⁵ OZ, § 2991/2.

²⁷⁶ OZ, § 2999.

ZÁVĚR

V důvodové zprávě k občanskému zákoníku nalezneme prohlášení, že cílem zákonodárců bylo vytvoření zákoníku co do celkového pojetí i co do úpravy jednotlivých institutů konvenčního vůči standardním úpravám kontinentální Evropy s respektem k tradici středoevropského právního myšlení.²⁷⁷ Základem evropské právní kultury je přitom právě římské právo, jehož instituty mají zejména v oblasti majetkových práv rozhodující vliv i na moderní občanské zákoníky.

Ze zpracované komparace vyplývá, že toto tvrzení není neopodstatněným a s nabytím účinnosti občanského zákoníku se české soukromé právo po formální a zejména pak po materiální stránce výrazně navrácí k římskému právu, kterým je protkáno jak věcné, tak závazkové právo.

V oblasti věcného práva je třeba připomenout rozdíl ve vymezení věcí nehmotných, a především v samotné definici věci, kterou současné právo konkrétně stanovuje a vyjímá z množiny věcí všechny lidi, včetně otroků, a také zvířata. Jinak však nacházíme výraznou schodu jak v rozdělení věcí, jež se přeneslo přes staletí v téměř nezměněné podobě, tak v institutech a zásadách, se kterými občanský zákoník pracuje. Do občanského zákoníku se znovu navrátila zásada „*Superficies solo cedit*“, nepřiznávající objektům spojeným s povrchem povahu samostatných věcí v právním smyslu, a na ní založené právo stavby (*superficies*). Dále v oblasti věcných práv k věci cizí nacházíme množství služebností známých právu římskému. Pozemkové služebností sice již nejsou rozlišovány na domovní a polní, občanský zákoník však upravuje demonstrativní výčet služebností obojího druhu. Ze služebností osobních se pak s obsahovými odchylkami uplatnilo římskoprávní právo užívací (*usus*) a požívací (*ususfructus*) a služebnost bytu (*habitatio*).

Závazkové právo občanský zákoník člení po vzoru římských právníků na závazky ze smluv, z deliktů a z jiných právních příčin. Výrazný odkaz římského práva nacházíme především v základních smluvních typech, jako zápůjčka, výpůjčka, úschova či výprosa, které plně korespondují s jejich římskými předchůdci. Inspiraci v římském právu našla rovněž kupní smlouva, u níž však

²⁷⁷Vládní návrh občanského zákoníku 2011, důvodová zpráva, str. 17-18.

již můžeme pozorovat výraznější odlišnosti v převodu odpovědnosti za její předmět plnění. Z nájemní smlouvy byly vyčleněny pracovní smlouva a smlouva o dílo, jež byly osamostatněny a výrazně rozšířeny a normy upravující pracovní smlouvu se dokonce staly záležitostí samostatného zákoníku. Co se týče obligací z deliktů, tak jejich podstata byla výrazně pozměněna, což pramení především z rozdílného pojetí pojmu delikt.

Při celkovém pohledu na zákon č. 89/2012 Sb. můžeme jasně rozpoznat propojení římského právního světa s tím soudobým. Občanský zákoník je zřetelně vystavěn na římskoprávních základech, a tedy není římské právo ani v dnešní době pouhým předmětem právně historického bádání, ale lze jej použít jako interpretační pomůcku pro pochopení soudobých norem. Současně však se společenskými změnami a zánikem otrokářské společnosti právo nezůstalo strnulé v době a římskoprávní instituty tak byly využity jako přínosná inspirace, nikoliv dogma. Stěžejní římskoprávní pilíře byly posíleny o prvky demokracie a vznikl tak občanskoprávní kodex, vyhovující dnešnímu společenské uspořádání.

Seznam použitých zdrojů

Prameny:

Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložila Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-3078-6.

Digesta, neboli, Pandekty: svazek II, kniha XVI-XXXV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: fragmenta selecta. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Jarmila BARTOŠÍKOVÁ, přeložil Michal SKŘEJPEK, přeložil Jakub ŽYTEK, přeložil Radek ČERNOCH. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-4332-8.

ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil Jaromír KINCL. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-054-3.

Justiniánské Institute: Iustiniani Institutiones. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. Praha: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-1749-7.

Odborná literatura:

ARNDTS, Karl Ludwig, Učební kniha pandekt. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právní díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-517-5.

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK. Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právní učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-021-5.

BARTOŠEK, M. Encyklopedie římského práva. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1994.

BOHÁČEK, M.: Nástin přednášek o soukromém právu římském II. – Právo obligační, Právo dědické, 1. vydání, Praha: Nákladem vlastním vytiskl Jiří Jelen, 1946.

BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. 9. vydání. Brno: ČS.A.S. Právník, 1932.

BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. Teorie práva. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-030-0.

FRANC, M. Obligace v římském právu a jejich komparace se současným systémem. Praha. 2021. Bakalářská práce. Policejní akademie v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra soukromoprávních disciplín. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.

FRÝDEK, Miroslav. Kurs římského práva. Ostrava: Key Publishing, 2011. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-119-1.

HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva. 3. rozšíř. vyd. Praha: nakladatelství neuvedeno, 1903.

JANEČKOVÁ, E. – HORÁLEK, V. – ELIÁŠ, K. Encyklopedie pojmů nového soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde, 2012.

KADLECOVÁ, M., SCHELLE, K., VESELÁ, R., VLČEK, E. Vývoj českého soukromého práva. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2004. ISBN 80-86432-83-1.

KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. Občanské právo hmotné 1. 4. vydání. Praha: ASPI, 2005.

KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. Římské právo. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995.

REBRO, K., Rímske právo súkromné, 1. vydání, Bratislava: Obzor, 1980.

REBRO, K., Blaho, P. – Římské právo. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1991.

REBRO, Karol. Latinské právnické výrazy a výroky: římské právo od A do Z. Praha: I. Železný, 1999. ISBN 80-240-1067-4.

SKŘEJPEK, Michal. Ius et religio: Právo a náboženství ve starověkém Římě. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. ISBN 80-901064-8-X.

SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo: systém a instituce. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 9788073805661.

SKŘEJPEK, Michal, Petr BĚLOVSKÝ, Jan ŠEJDL, David FALADA; Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny. Praha: Auditorium, 2017. ISBN 978-80-87284-65-0.

SOMMER, O. Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové. 2. nezm. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011.

URFUS, V. - Obecné dějiny státu a práva – Římské právo soukromé. Brno: rektorát UJEP Brno, 1979.

VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského. Praha: nákl. vlast., 1923.

VÁŽNÝ, J. - Vlastnictví a práva věcná, Soustava práva římského, 2. díl, Brno: Československý akademický spolek Právnick v Brně. 1937.

VÁŽNÝ, Jan: Nauky všeobecné, Soustava práva římského, díl I., 1. vydání, Brno: Čs. A. S. Právnick, 1946.

VÁŽNÝ, Jan: Římské právo obligační, 2. vydání, Brno: Čs. A. S. Právnick, 1946.

VESELÁ, Renata, a kol., Římské právo pro bakaláře. 1 vydání. Praha: Masarykova univerzita, 2009.

Elektronické zdroje:

BĚLOVSKÝ, Petr [NOZ § 1360: Zajištění pohledávky v římském právu] Obczan.cz [online]. 28. 3. 2018. Dostupné z: <https://obczan.cz/zakon/noz/cast-treti/hlava-ii/dil-5/oddil-3/pododdil-5?detail-item-3873-comments-item-6244-expanded=1#paragraf-1360>.

DOSTALÍK, Petr. Acta Iuridica Olomoucensis: Pojem causy v římském právu [online]. 2009, IV. (6), ISSN 1801-0288. Dostupné z: https://www.epravo.cz/_dataPublic/Actaiuridica/PDF/AIO6.pdf.

DOSTALÍK, Petr. [Damnum iniuria datum] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/6-damnum-iniuria-datum/>.

DOSTALÍK, Petr. [Furtum] In: Nostis.org [online]. 3. května. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/7-futurum/>.

DOSTALÍK, Petr. [Kupní smlouva] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/4-kupni-smlouva/>.

DOSTALÍK, Petr. [Stipulace] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/3-stipulace/>; Inst. 3, 15/1.

DOSTALÍK, Petr. [Obecná část obligačního práva] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/2-obecna-cast-obligacniho-prava/>.

DOSTALÍK, Petr. [Zápůjčka, výpůjčka, výprosa a úschova] In: Nostis.org [online]. 3. května 2017. Dostupné z: <https://www.nostis.org/rimske-pravo/6-cast/video/5-zapujcka-vypujcka-uschova-a-vyprosa/>.

Epravo.cz: Závazky z her a sázek [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zavazky-z-her-a-sazek-17867.html?mail>.

Is.muni.cz: 8. přednáška, obligace z deliktů [online]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/law/jaro2009/BEV203Zk/index.qwarp?prejit=2070226>.

Is.muni.cz: Římské právo II, zástavní právo [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1422/jaro2010/CM203Z/um/Rimske_pravo_II_-_Zastavni_pravo.pdf.

Obcanskyzakonik.justice.cz: Nájem a pacht [online]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/smluvni-pravo/konkretni-zmeny-ve-zvlastni-casti/najem-a-pacht>.

SALÁK, Pavel a Lucie MRÁZKOVÁ, *Ius honorarium – římské magistratury a jejich činnost: sborník z konference* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9447-2. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/iushonorarium2019/ius_honorarium-2019.pdf.

STARÁ, I. Právní postavení otroka a gladiátora ve starém Římě. *Časopis Všechno* [online], Praha: Spolek českých právníků Všechno, vydáno 30. října 2011. Dostupné z: <http://casopis.vsechno.cz/2011/10/pravni-postaveni-gladiatora-a-otroka-ve-starem-rime/>.

ŠEJDL, J. Služebnosti a jejich (ne)proměny. In *Dny práva-2010 – Days of Law* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2010. Dostupné z: [http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Sejdl_Jan_\(4565\).pdf](http://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/08_promeny/Sejdl_Jan_(4565).pdf).

THÖNDEL, A. *Římskoprávní definice, maximy, regulace a jejich odraz v současném právu* [online]. Praha. 2010. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35483>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedoucí práce prof. JUDr. Michal SKŘEJPEK DrSc.